

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे प्रथमः प्रश्नः ॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति स तपोऽतप्यत स
सर्पान्सृजत सोऽकामयत प्रजाः सृजेयेति स द्वितीयमतप्यत स
वयांस्यसृजत सोऽकामयत प्रजाः सृजेयेति स तृतीयमतप्यत
स एतं दीक्षितवादमपश्यत्तमवदत्ततो वै स प्रजा असृजत
यत्तपस्तत्त्वा दीक्षितवादं वदति प्रजा एव तद्यजमानः (१)

सृजते यद्वै दीक्षितोऽमेध्यं पश्यत्यपास्माद्दीक्षा कामति
नीलमस्य हरो व्येत्यबद्धं मनो दरिद्रं चक्षुः सूर्यो ज्योतिषाः श्रेष्ठो
दीक्षे मा मा हासीरित्याह नास्माद्दीक्षाऽपि कामति नास्य नीलं न
हरो व्येति यद्वै दीक्षितमभिवर्षति दिव्या आपोऽशान्ता ओजो
बलं दीक्षां (२)

तपोऽस्य निर्घन्त्युन्द्तीर्बलं धत्तौजो धत्त बलं धत्त मा मे
दीक्षां मा तपो निर्वधिष्टेत्याहैतदेव सर्वमात्मन्धत्ते नास्यौजो बलं
न दीक्षां न तपो निर्घन्त्यग्निर्वै दीक्षितस्य देवता सोऽस्मादेतर्हि
तिर इव यर्हि याति तर्माश्वरः रक्षांसि हन्तोर- (३)

भद्रादभि श्रेयः प्रेहि बृहस्पतिः पुरणुता ते अस्त्वित्याह ब्रह्म
वै देवानां बृहस्पतिस्तमेवान्वारभते स एनः सम्पारयत्येदमगन्म
देवयजनं पृथिव्या इत्याह देवयजनः ह्येष पृथिव्या आगच्छति यो

यज॑न्ते वि॒श्वे दे॒वा यदजु॑षन्त॒ पूर्वं इत्या॑ह॒ विश्वे ह्ये॑तद्दे॒वा जोष॑यन्ते
यद्वा॑ह॒णा ऋ॒क्सामा॑भ्यां यजु॑षा स॒न्तर॑न्त॒ इत्या॑ह॒र्क्सामा॑भ्यां
ह्येष॑ यजु॑षा स॒न्तर॑ति॒ यो यज॑न्ते रा॒यस्पोषे॑ण॒ समि॑षा
म॒देमे॒त्याहाऽऽशि॑षमे॒वैता॑मा शा॒स्ते॥ (४)

यजमानो दीक्षां हन्तोर्ब्राह्मणाश्चतुर्विंशतिश्च॥ [१]

ए॒ष ते॑ गा॒यत्रो भा॒ग इति॑ मे॒ सोमा॑य ब्रूता॒देष॑ ते॒ त्रैष्टु॑भो
जा॒गतो भा॒ग इति॑ मे॒ सोमा॑य ब्रूताच्छ॒न्दोमा॑नाः॒ साम्रा॑ज्यं गच्छेति॑
मे॒ सोमा॑य ब्रूता॒द्यो वै सोम॑ः॒ राजा॑नः॒ साम्रा॑ज्यं लो॒कं ग॑मयित्वा
क्री॒णाति॑ गच्छति॒ स्वाना॑ः॒ साम्रा॑ज्यं छ॒न्दांसि॑ खलु॒ वै सोम॑स्य
राज्ञः॒ साम्रा॑ज्यो लो॒कः पु॒रस्ता॑त्सोम॑स्य क॒यादे॒वम॑भि म॒न्त्रये॑त्
साम्रा॑ज्यमे॒वै- (५)

न॑ लो॒कं ग॑मयित्वा क्री॒णाति॑ गच्छति॒ स्वाना॑ः॒ साम्रा॑ज्यं यो
वै ता॑नून॒प्रस्य॑ प्रति॒ष्ठां वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति ब्रह्म॒वादि॑नो॒ वद॑न्ति
न प्रा॑श्नन्ति॒ न जुहु॑त्यथ॒ क्व ता॑नून॒प्रं प्रति॑ तिष्ठतीति॒ प्रजा॑प॒तौ
मन॑सीति॒ ब्रूया॑त्रि॒रव॑ जिघ्रेत्प्रजा॑प॒तौ त्वा मन॑सि जुहोमीत्येषा॒ वै
ता॑नून॒प्रस्य॑ प्रति॒ष्ठा य ए॒वं वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति यो (६)

वा अ॑ध्व॒र्योः प्रति॒ष्ठां वेद॑ प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति यतो म॒न्येतान॑भिक्रम्य
होष्यामीति॒ तत्तिष्ठ॑न्ना श्राव॑येदेषा॒ वा अ॑ध्व॒र्योः प्रति॒ष्ठा य ए॒वं वेद॑
प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति यद॑भिक्रम्य॒ जुहु॑यात्प्रति॒ष्ठाया॑ इया॒त्तस्मा॑त्समा॒नत्र॑
तिष्ठ॑ता होत॒व्यं प्रति॑ष्ठित्यै॒ यो वा अ॑ध्व॒र्योः स्व॑ वेद॒ स्ववा॑ने॒व भ॑वति॒

सुगवा अस्य स्वं वायव्यमस्य (७)

स्वं चमसोऽस्य स्वं यद्वायव्यं वा चमसं वा-
 ऽनन्वारभ्याश्रावयेत्स्वादियात्तस्मादन्वारभ्याश्राव्यः स्वादेव
 नैति यो वै सोममप्रतिष्ठाप्य स्तोत्रमुपाकरोत्यप्रतिष्ठितः सोमो
 भवत्यप्रतिष्ठितः स्तोमोऽप्रतिष्ठितान्युक्थान्यप्रतिष्ठितो यजमानो-
 ऽप्रतिष्ठितोऽध्वर्युर्वायव्यं वै सोमस्य प्रतिष्ठा चमसोऽस्य प्रतिष्ठा
 सोमः स्तोमस्य स्तोमं उक्थानां ग्रहं वा गृहीत्वा चमसं वोन्नीय
 स्तोत्रमुपाकुर्यात्प्रत्येव सोमः स्थापयति प्रति स्तोमं प्रत्युक्थानि
 प्रति यजमानस्तिष्ठति प्रत्यध्वर्युः॥ (८)

एव तिष्ठति यो वायव्यमस्य ग्रहं वैकान्रविः शतिश्च॥ [२]

यज्ञं वा एतत्सम्भरन्ति यत्सोमक्रयण्यै पदं यज्ञमुखं
 हविर्धाने यर्हि हविर्धाने प्राचीं प्रवर्तयेयुस्तरहि तेनाक्षमुपांज्याद्यज्ञ-
 मुख एव यज्ञमनु सं तनोति प्राञ्चमग्निं प्र हरन्त्युत्पत्नीमा
 नयन्त्यन्वनांसि प्र वर्तयन्त्यथ वा अस्यैष धिष्णिंयो हीयते
 सोऽनु ध्यायति स ईश्वरो रुद्रो भूत्वा (९)

प्रजां पशून् यजमानस्य शमयितोर्यर्हि पशुमाप्रीतमुदञ्चं
 नयन्ति तरहि तस्य पशुश्रपणं हरेत्तेनैवैनं भागिनं करोति
 यजमानो वा आहवनीयो यजमानं वा एतद्वि कर्षन्ते
 यदाहवनीयात्पशुश्रपणं हरन्ति स वैव स्यान्निर्मन्थ्यं वा

कुर्याद्यजमानस्य सात्मत्वाय यदि पशोरवदानं नश्येदाज्यस्य
 प्रत्याख्यायमव द्येत्सैव ततः प्रायश्चित्तिर्ये पशुं विमथीरन्
 यस्तान्कामयेतार्तिमार्च्छयुरिति कुविदङ्गेति नमोवृक्तिवत्यर्चाऽऽग्नीध्रे
 जुहुयान्नमोवृक्तिमेवैषां वृङ्गे ताजगार्तिमार्च्छन्ति॥ (१०)

भूत्वा ततः षड्विंशतिश्च॥

[३]

प्रजापतेर्जायमानाः प्रजा जाताश्च या इमाः। तस्मै प्रति
 प्र वेदय चिकित्वा५ अनु मन्यताम्। इमं पशुं पशुपते ते अद्य
 बध्नाम्यग्रे सुकृतस्य मध्ये। अनु मन्यस्व सुयजा यजाम जुष्ट
 देवानामिदमस्तु हव्यम्। प्रजानन्तः प्रति गृह्णन्ति पूर्वं प्राणमङ्गेभ्यः
 पर्याचरन्तम्। सुवर्गं याहि पथिभिर्देवानैरोषधीषु प्रति तिष्ठा
 शरीरैः। येषामीशे (११)

पशुपतिः पशूनां चतुष्पदामुत च द्विपदाम्। निष्क्रीतोऽयं
 यज्ञियं भागमेतु रायस्पोषा यजमानस्य सन्तु। ये बध्यमानमनु
 बध्यमाना अभ्यैक्षन्त मनसा चक्षुषा च। अग्निस्ता५ अग्रे प्र मुमोक्तु
 देवः प्रजापतिः प्रजयां संविदानः। य आरण्याः पशवो विश्वरूपा
 विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। वायुस्ता५ अग्रे प्र मुमोक्तु देवः
 प्रजापतिः प्रजयां संविदानः। प्रमुञ्चमाना (१२)

भुवनस्य रेतो गातुं धत्त यजमानाय देवाः। उपाकृत५ शशमानं
 यदस्थाञ्जीवं देवानामप्येतु पार्थः। नाना प्राणो यजमानस्य पशूनां

यज्ञो देवेभिः सह देवयानः। जीवं देवानामप्येतु पाथः सत्याः सन्तु
यजमानस्य कामाः। यत्पशुर्मायुमकृतोरो वा पद्विराहते। अग्निर्मा
तस्मादेनसो विश्वान्मुञ्चत्व९ हंसः। शमितार उपेतन यज्ञं (१३)

देवेभिरिन्वितम्। पाशात्पशुं प्र मुञ्चत बन्धाद्यज्ञपतिं परि।
अदितिः पाशं प्र मुमोक्तेतं नमः पशुभ्यः पशुपतये करोमि।
अरातीयन्तमधरं कृणोमि यं द्विष्मस्तस्मिन्प्रति मुञ्चामि पाशम्।
त्वामु ते दधिरे हव्यवाह९ शृतं कर्तारमुत यज्ञियं च। अग्ने सदक्षः
सतनुरहि भूत्वाऽथ हव्या जातवेदो जुषस्व। जातवेदो वपया
गच्छ देवान्त्व९ हि होता प्रथमो बभूथ। घृतेन त्वं तनुवो वर्धयस्व
स्वाहाकृत९ हविरदन्तु देवाः। स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा॥ (१४)

ईशे प्रमुञ्चमाना यज्ञन्त्व९ षोडश च॥ [४]

प्राजापत्या वै पशवस्तेषा९ रुद्रोऽधिपतिर्यदेताभ्यामुपाकरोति
ताभ्यामेवैनं प्रतिप्रोच्या लभत आत्मनोऽनाव्रस्काय द्वाभ्यामुपा-
करोति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या उपाकृत्य पञ्च जुहोति
पाङ्गाः पशवः पशून्वाव रुन्धे मृत्यवे वा एष नीयते यत्पशुस्तं
यदन्वारभेत प्रमायुको यजमानः स्यान्नाना प्राणो यजमानस्य
पशुनेत्याह व्यावृत्त्यै (१५)

यत्पशुर्मायुमकृतेति जुहोति शान्त्यै शमितार उपेतनेत्याह
यथायजुरैवैतद्वपायां वा आह्नियमाणायामग्नेर्मेधोऽपं क्रामति त्वामु
ते दधिरे हव्यवाहमिति वपामभि जुहोत्यग्नेरेव मेधमव रुन्धे-

ऽथो श्रुतत्वायं पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा अन्ये देवा उपरिंष्टाथ-
स्वाहाकृतयोऽन्ये स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्यः स्वाहेत्यभितो वपां जुहोति
तानेवोभयान्ग्रीणाति॥ (१६)

व्यावृत्त्या अभितो वपां पञ्च च॥ [५]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरत्या देवताभ्यो वृश्च्यते
पापीयान्भवति यो यथादेवतं न देवताभ्य आ वृश्च्यते
वसीयान्भवत्याग्नेय्यर्चाग्रीध्रमभि मृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमाग्नेय्या
सुचो वायव्या वायव्यान्यैन्द्रिया सदो यथादेवतमेव यज्ञमुप
चरति न देवताभ्य आ वृश्च्यते वसीयान्भवति युनज्मि ते पृथिवीं
ज्योतिषा सह युनज्मि वायुमन्तरिक्षेण (१७)

ते सह युनज्मि वाचः सह सूर्येण ते युनज्मि तिस्रो विपृचः
सूर्यस्य ते। अग्निर्देवता गायत्री छन्द उपांशोः पात्रमसि सोमो
देवता त्रिष्टुप्छन्दोऽन्तर्यामस्य पात्रमसीन्द्रो देवता जगती छन्द
इन्द्रवायुवोः पात्रमसि बृहस्पतिर्देवताऽनुष्टुप्छन्दो मित्रावरुणयोः
पात्रमस्यश्विनौ देवता पङ्क्तिश्छन्दोऽश्विनोः पात्रमसि सूर्यो देवता
बृहती (१८)

छन्दः शुक्रस्य पात्रमसि चन्द्रमा देवता सतोबृहती छन्दो
मन्थिनः पात्रमसि विश्वे देवा देवतोष्णिहा छन्द आग्रयणस्य
पात्रमसीन्द्रो देवता ककुच्छन्द उक्थानां पात्रमसि पृथिवी देवता

विराट्कुन्दो ध्रुवस्य पात्रमसि ॥ (१९)

अन्तरिक्षेण बृहती त्रयस्त्रिंशच्च ॥ [६]

इष्टर्गो वा अध्वर्युर्यजमानस्येष्टर्गः खलु वै पूर्वोऽष्टः
क्षीयत आसन्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्यांश्चिदभिर्शस्त्या इति पुरा
प्रातरनुवाकाञ्जुहुयादात्मन एव तदध्वर्युः पुरस्ताच्छर्म नह्यतेऽनात्यै
संवेशाय त्वोपवेशाय त्वा गायत्रियास्त्रिष्टुभो जगत्या अभिभूत्यै
स्वाहा प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं
देवतासु वा एते प्राणापानयोर्- (२०)

व्यायच्छन्ते येषां सोमः समृच्छते संवेशाय त्वोपवेशाय
त्वेत्याह छन्दांसि वै संवेश उपवेशश्छन्दाभिरेवास्य
छन्दांसि वृद्धे प्रेतिवन्त्याज्यानि भवन्त्यभिर्जित्यै मरुत्वन्तीः
प्रतिपदो विजित्या उभे बृहद्रथन्तरे भवत इयं वाव
रथन्तरमसौ बृहदाभ्यामेवैनमन्तरेत्यद्य वाव रथन्तरं श्वो
बृहदद्याश्वादेवैनमन्तरेति भूतं (२१)

वाव रथन्तरं भविष्यद्बृहद्भूताच्चैवैनं भविष्यतश्चान्तरेति
परिमितं वाव रथन्तरमपरिमितं बृहत्परिमिताच्चैवैनमपरि-
मिताच्चान्तरेति विश्वामित्रजमदग्नी वसिष्ठेनास्पर्धेतां स
एतज्जमदग्निर्विहव्यमपश्यत्तेन वै स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृद्धं
यद्विहव्यं शस्यत इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृद्धे

यस्य भूयाँसो यज्ञक्रतव इत्याहुः स देवता वृङ्क्ते इति यद्यग्निष्टोमः
सोमः परस्तात्स्यादुक्थ्यं कुर्वीत यद्युक्थ्यः स्यादतिरात्रं कुर्वीत
यज्ञक्रतुभिरेवास्य देवता वृङ्क्ते वसीयान्भवति॥ (२२)

प्राणापानयौर्भूतं वृङ्क्तेऽष्टाविंशतिश्च॥ [७]

निग्राभ्याः स्थ देवश्रुत आयुर्मे तर्पयत प्राणं मे तर्पयतापानं
मे तर्पयत व्यानं मे तर्पयत चक्षुर्मे तर्पयत श्रोत्रं मे तर्पयत मनो
मे तर्पयत वाचं मे तर्पयताऽऽत्मानं मे तर्पयताङ्गानि मे तर्पयत
प्रजां मे तर्पयत पशून्मे तर्पयत गृहान्मे तर्पयत गुणान्मे तर्पयत
सर्वगणं मा तर्पयत तर्पयत मा (२३)

गुणा मे मा वि तृषन्नोषधयो वै सोमस्य विशो विशः खलु
वै राज्ञः प्रदातोरीश्वरा ऐन्द्रः सोमोऽवीवृधं वो मनसा सुजाता
ऋतप्रजाता भग इद्वः स्याम। इन्द्रेण देवीर्वीरुधः संविदाना अनु
मन्यन्ताँ सर्वनाय सोममित्याहौषधीभ्य एवैनँ स्वायै विशः स्वायै
देवतायै निर्याच्याभि षुणोति यो वै सोमस्याभिषूयमाणस्य (२४)

प्रथमोऽंशुः स्कन्दति स ईश्वर इन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्
यजमानस्य निर्हन्तोस्तमभि मन्त्रयेताऽऽ माँस्कान्सह प्रजया
सह रायस्पोषेणेन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरित्याशिषमेवैतामा
शाँस्त इन्द्रियस्य वीर्यस्य प्रजायै पशूनामनिर्घाताय द्रप्सश्चस्कन्द
पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः। तृतीयं योनिमनु

सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः॥ (२५)

तुर्पयंत माऽभिषूयमाणस्य यश्च दशं च॥ [८]

यो वै देवान्देवयशसेनार्पयति मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं देव-
यशस्यैव देवेषु भवति मनुष्ययशसी मनुष्येषु यान्प्राचीनमाग्रयणाद्
ग्रहान्गृहीयात् तानुपांशु गृहीयाद्यानूर्ध्वांस्तानुपबिद्धमतो देवानेव
तद्देवयशसेनार्पयति मनुष्यान्मनुष्ययशसेनं देवयशस्यैव देवेषु
भवति मनुष्ययशसी मनुष्येष्वग्निः प्रातःसवने पातवस्मान् वैश्वानरो
महिना विश्वशम्भूः। स नः पावको द्रविणं दधातु (२६)

आयुष्मन्तः सहभक्षाः स्याम। विश्वे देवा मरुत इन्द्रो
अस्मानस्मिन्द्वितीये सवने न जह्युः। आयुष्मन्तः प्रियमेषां वदन्तो
वयं देवानां सुमतौ स्याम। इदं तृतीयं सवनं कवीनामृतेन
ये चमसमैरयन्त। ते सौधन्वनाः सुवरानशानाः स्विष्टिं नो अभि-
वसीयो नयन्तु। आयतनवतीर्वा अन्या आहुतयो हूयन्तेऽनायतना
अन्या या आघारवतीस्ता आयतनवतीर्याः (२७)

सौम्यास्ता अनायतना ऐन्द्रवायवमादायाघारमा घारयेदध्वरो
यज्ञोऽयमस्तु देवा ओषधीभ्यः पशवे नो जनाय विश्वस्मै
भूतायाध्वरोऽसि स पिन्वस्व घृतवद्देव सोमेति सौम्या एव
तदाहुतीरायतनवतीः करोत्यायतनवान्भवति य एवं वेदाथो
द्यावापृथिवी एव घृतेन व्युनक्ति ते व्युक्ते उपजीवनीये भवत

उपजीवनीयो भवति (२८)

य एवं वेदैष ते रुद्र भागो यं निरयाचथास्तं जुषस्व
विदेगौपत्यं रायस्पोषं सुवीर्यं संवत्सरीणां स्वस्तिम्।
मनुः पुत्रेभ्यो दायं व्यभजत्स नाभानेदिष्ठं ब्रह्मचर्यं वसन्तं
निरभजत्स आगच्छत्सोऽब्रवीत्कथा मा निरभागिति न त्वा
निरभाक्षमित्यब्रवीदङ्गिरस इमे सत्तमांसते ते (२९)

सुवर्गं लोकं न प्र जानन्ति तेभ्य इदम्ब्राह्मणम्ब्रूहि ते सुवर्गं
लोकं यन्तो य एषां पशवस्तांस्ते दास्यन्तीति तदेभ्योऽब्रवीत्ते
सुवर्गं लोकं यन्तो य एषां पशव आसन्तानस्मा अददुस्तं
पशुभिश्चरन्तं यज्ञवास्तौ रुद्र आगच्छत्सोऽब्रवीन्मम वा इमे पशव
इत्यदुर्वै (३०)

मह्यमिमानित्यब्रवीन्न वै तस्य त ईशत् इत्यब्रवीद्यज्ञवास्तौ
हीयन्ते मम वै तदिति तस्माद्यज्ञवास्तु नाभ्यवेत्यं सोऽ-
ब्रवीद्यज्ञे मा भुजाथ ते पशून्नाभि मङ्स्य इति तस्मा एतं
मन्थिनः सस्त्रावमजुहोत्ततो वै तस्य रुद्रः पशून्नाभ्यमन्यत
यत्रैतमेवं विद्वान्मन्थिनः सस्त्रावं जुहोति न तत्र रुद्रः पशून्नाभि
मन्यते॥ (३१)

द्वात्वार्यतनवतीर्या उपजीवनीयो भवति तेऽदुर्वै यत्रैतमेकादश च॥ [९]

जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्पतये देवि वाक्। यद्वाचो

मधुमत्तस्मिन्मा धाः स्वाहा सरस्वत्यै। ऋचा स्तोमः समर्धय
 गायत्रेण रथन्तरम्। बृहदायत्रवर्तनि। यस्ते द्रप्सः स्कन्दति
 यस्ते अशुर्बाहुच्युतो धिषण्योरुपस्थात्। अध्वर्योर्वा परि यस्ते
 पवित्राथस्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि। यो द्रप्सो अशुः पतितः
 पृथिव्यां परिवापात् (३२)

पुरोडाशात्करम्भात्। धानासोमान्मन्थिन इन्द्र शुक्राथ-
 स्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि। यस्ते द्रप्सो मधुमाः
 इन्द्रियावान्स्वाहाकृतः पुनरप्येति देवान्। दिवः पृथिव्याः
 पर्यन्तरिक्षाथस्वाहाकृतमिन्द्राय तं जुहोमि। अध्वर्युर्वा ऋत्विजा
 प्रथमो युज्यते तेन स्तोमो योक्तव्य इत्याहुर्वागग्नेगा अग्र एत्वृजुगा
 देवेभ्यो यशो मयि दधती प्राणान्पशुषु प्रजां मयि (३३)

च यजमाने चेत्याह वाचमेव तद्यज्ञमुखे युनक्ति वास्तु वा
 एतद्यज्ञस्य क्रियते यद्ब्रह्मण्यहीत्वा बहिष्पवमानः सर्पन्ति पराञ्चो
 हि यन्ति पराचीभिः स्तुवते वैष्णव्यर्चा पुनरेत्योप तिष्ठते यज्ञो
 वै विष्णुर्यज्ञमेवाकर्विष्णो त्वं नो अन्तमः शर्म यच्छ सहन्त्य।
 प्र ते धारा मधुश्चुत उथ्सं दुहते अक्षितमित्याह यदेवास्य
 शयानस्योपशुष्यति तदेवास्यैतेना प्याययति॥ (३४)

परिवापात्प्रजां मयि दुहते चतुर्दश च॥ [१०]

अग्निना रयिमश्नवत्पोषमेव दिवेदिवे। यशसं वीरवत्तमम्॥

गोमा॑ अ॒ग्नेऽवि॑मा॒ अ॒श्वी य॒ज्ञो नृ॒वत्स॑खा॒ स॒दमि॑द॒प्रमृ॑ष्यः।
 इडा॑वा॒ ए॒षो अ॑सुर॒ प्र॒जावा॑न्दी॒र्घो र॒यिः पृ॑थु॒बुध्नः स॒भावान्॥ आ
 प्या॑यस्व॒ सं ते॑॥ इ॒ह त्वष्टा॑रम॒ग्रियं॑ वि॒श्वरूप॑मु॒प ह॒ये। अ॒स्माक॑मस्तु
 के॒वलः॥ तन्न॑स्तु॒रीप॑म॒धं पोष॑यि॒तु दे॒वं त्वष्ट॑र्वि॒ररा॑णः॒ स्य॑स्व। यतो॑
 वी॒रः (३५)

क॒र्म॒ण्यः सु॒दक्षो॑ यु॒क्तग्रा॑वा॒ जाय॑ते दे॒वका॑मः। शि॒वस्त्व॑ष्टरि॒हा
 ग॑हि वि॒भुः पोष॑ उ॒त त्मना॑॥ य॒ज्ञेय॑ज्ञे न॒ उद॑वा पि॒शङ्ग॑रूपः
 सु॒भरो॑ वयो॒धाः श्रु॑ष्टी वी॒रो जा॑यते दे॒वका॑मः। प्र॒जां त्वष्टा॑ वि
 ष्य॑तु॒ नाभि॑म॒स्मे अथा॑ दे॒वाना॑म॒प्येतु॑ पाथः। प्र॒णो दे॒व्या नो॑
 दि॒वः। पी॒पि॒वा॒ स॒ सर॑स्वतः॒ स्तनं॑ यो वि॒श्वदर्श॑तः। धु॒क्षीम॑हि
 प्र॒जामि॑षम् (३६)

ये ते॑ सर॒स्व ऊ॒र्मयो॑ म॒धुम॑न्तो घृ॒तश्चु॑तः। तेषां॑ ते सु॒म्रमी॑महे।
 यस्य॑ व्र॒तं प॒शवो॑ यन्ति॒ सर्वे॑ यस्य॑ व्र॒तमु॑पतिष्ठन्त॒ आपः॑। यस्य॑ व्र॒ते
 पु॑ष्टि॒पति॑र्नि॒विष्ट॑स्त॒ सर॑स्वन्त॒मव॑से हुवेम। दि॒व्य॒ सु॑प॒र्णं व॑य॒सं
 बृ॒हन्त॑म॒पां गर्भं॑ वृष॒भमोष॑धीनाम्। अ॒भी॒पतो॑ वृ॒ष्ट्या त॑र्पयन्तं॒ त॒ सर॑स्वन्त॒मव॑से हुवेम। सि॒नीवा॑लि॒ पृथु॑ष्टु॒के या॑ दे॒वाना॑म॒सि स्वसा॑॥
 जुष॑स्व॒ हव्य॑म् (३७)

आहु॑तं प्र॒जां दे॒वि दि॑दि॒द्धि नः॑। या सु॑पा॒णिः स्व॑ङ्गुरिः
 सु॒षूमा॑ बहु॒सूव॑री। तस्यै॑ वि॒श्वलि॑यै॒ हविः॑ सि॒नीवा॑ल्यै जु॒होत॑न।

इन्द्रं वो विश्वतस्परिन्द्रं नरः। असितवर्णा हरयः सुपर्णा मिहो
वसाना दिवमुत्पतन्ति। त आऽवंवृत्रन्ध्सदनानि कृत्वादित्पृथिवी
घृतैर्व्युद्यते। हिरण्यकेशो रजसो विसारेऽहिर्धुनिर्वात इव
धर्जीमान्। शुचिभ्राजा उषसः (३८)

नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः। आ ते सुपर्णा
अमिनन्त एवैः कृष्णो नौनाव वृषभो यदीदम्। शिवाभिर्न
स्मयमानाभिरागात्पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा। वाश्रेव
विद्युन्मिमाति वत्सं न माता सिषक्ति। यदेषां वृष्टिरसर्जि।
पर्वतश्चिन्महि वृद्धो बिभाय दिवश्चिथ्सानु रेजत स्वने वः।
यत्क्रीडथ मरुतः (३९)

ऋष्टिमन्त आप इव सध्रियञ्चो धवध्वे। अभि क्रन्द स्तनय
गर्भमा धा उदन्वता परि दीया रथेन। दृतिः सु कर्ष विषितं
न्यञ्च सुमा भवन्तूद्धता निपादाः। त्वं त्या चिदच्युताग्ने पशुर्न
यवंसे। धामा ह यत्ते अजर वना वृश्चन्ति शिक्कसः। अग्ने भूरीणि
तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतस्य धाम। याश्च (४०)

माया मायिना विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः सन्धुः पृष्ठबन्धो। दिवो
नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः। अर्वाङ्गितेन
स्तनयितुतेह्यपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः। पिन्वन्त्यपो मरुतः
सुदानवः पयो घृतवद्विदथेष्वभुवः। अत्यं न मिहे वि नयन्ति
वाजिनमुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम्। उदप्रुतो मरुतस्ताः

इयर्त् वृष्टिम् (४१)

ये विश्वे मरुतो जुनन्ति। क्रोशाति गर्दा कन्येव तुन्ना पेरु
तुञ्जाना पत्येव जाया। घृतेन द्यावापृथिवी मधुना समुक्षत पयस्वतीः
कृणुताप ओषधीः। ऊर्जं च तत्र सुमतिं च पिन्वथ यत्रा नरो मरुतः
सिञ्चथा मधु। उदु त्यश्चित्रम्। और्वभृगुवच्छुचिमप्रवानवदा हुवे।
अग्निं समुद्रवाससम्। आ सवं सवितुर्यथा भगस्येव भुजिं
हुवे। अग्निं समुद्रवाससम्। हुवे वातस्वनं कविं पर्जन्यक्रन्द्यं
सहः। अग्निं समुद्रवाससम्॥ (४२)

वीर इषं हव्यमुषसौ मरुतश्च वृष्टिं भगस्य द्वादश च॥ [११]

[यो वै पर्वमानानाञ्जीणि परिभूः स्फ्यः स्वस्तिर्भक्षेहि महीनां पयोऽसि देवं सवितरेतत् श्येनाय
यद्वै होतोपयामृगंहीतोऽसि वाक्षसत्प्र सो अंग्र एकादश। प्रजापतिरकामयत प्रजापतेर्जायमाना व्यायच्छन्ते
मह्यमिमान्माया मायिनां द्विचत्वारिंशत्॥४२॥ प्रजापतिरकामयताग्निं समुद्रवाससम्॥]

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

यो वै पवमानानामन्वारोहान् विद्वान् यजतेऽनु पवमानाना
 रोहति न पवमानेभ्योऽवच्छिद्यते श्येनोऽसि गायत्रच्छन्दा अनु त्वा
 रंभे स्वस्ति मा सम्पारय सुपर्णोऽसि त्रिष्टुच्छन्दा अनु त्वा रंभे
 स्वस्ति मा सम्पारय सघांसि जगतीच्छन्दा अनु त्वा रंभे स्वस्ति
 मा सम्पारयेत्याहैते (१)

वै पवमानानामन्वारोहास्तान् य एवं विद्वान् यजतेऽनु
 पवमानाना रोहति न पवमानेभ्योऽवच्छिद्यते यो वै पवमानस्य
 सन्ततिं वेद सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते पशुमान्भवति
 विन्दते प्रजां पवमानस्य ग्रहा गृह्यन्तेऽथ वा अस्यैतेऽगृहीता
 द्रोणकलश आधवनीयः पूतभृत्तान् यदगृहीत्वोपाकुर्यात्पवमानं
 वि (२)

छिन्द्यात्तं विच्छिद्यमानमध्वर्योः प्राणोऽनु विच्छिद्येतोपयामगृहीते
 ऽसि प्रजापतये त्वेति द्रोणकलशमभि मृशेदिन्द्राय त्वेत्याधवनीयं
 विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतभृतं पवमानमेव तथ्सं तनोति
 सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्र मीयते पशुमान्भवति विन्दते
 प्रजाम्॥ (३)

त्रीणि वाव सर्वनान्यथं तृतीयं॑ सर्वनमव लुम्पन्त्यन॑ शु
 कुर्वन्त॑ उपा॑ शु॑ हुत्वोपा॑ शुपात्रेऽ॑ शुमवास्य॑ तं तृतीयसर्वनै-
 ऽपिसृज्याभि॑ षुण्णयाद्यदा॑प्याययति॑ तेना॑ शुमद्यदभिषुणोति॑
 तेन॑र्जीषि॑ सर्वाण्येव तत्सर्वनान्य॑ शुमन्ति॑ शुक्रवन्ति॑ सुमावद्वीर्याणि॑
 करोति॑ द्वौ संमुद्रौ विततावजूर्यौ पर्यावर्तेते जठरे॑व पादाः॑। तयोः
 पश्यन्तो॑ अति॑ यन्त्यन्यमपश्यन्तः (४)

सेतुनाति॑ यन्त्यन्यम्। द्वे द्रधंसी स॒तती॑ वस्त॒ एकः॑ केशी
 विश्वा॒ भुवनानि॑ विद्वान्। तिरो॒धायै॑त्यसितं॒ वसानः॑ शुक्रमा दत्ते
 अनुहाय॑ जायै॑। देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत॒ तदसुरा॑ अकुर्वत॒ ते देवा
 एतं॑ महायज्ञमपश्यन्तम॑ तन्वताऽग्नि॒होत्रं॑ व्रतम॑कुर्वत॒ तस्मा॒द्विव्रतः॑
 स्या॒द्विर॒ह्यग्नि॒होत्रं॑ जुह्वति॑ पौर्णमा॒सं य॒ज्ञम॑ग्नीषोमीयम् (५)

प॒शुम॑कुर्वत॒ दार्श्यं॑ य॒ज्ञमा॑ग्नेयं॒ प॒शुम॑कुर्वत॒ वैश्वदे॒वं
 प्रातः॑सर्वनम॑कुर्वत वरुणप्र॒धासान्मा॑ध्यदिनं॑ सर्वनं॑ साकमे॒धान्पित॑र्य
 त्र्यम्बका॑ऽस्तृतीयसर्वनम॑कुर्वत॒ तमेषा॑मसुरा॒ य॒ज्ञम॑न्ववाजिगा॑ऽसन्तं
 नान्ववा॑यन्तेऽब्रुवन्न॒ध्वर्त॑व्या वा इ॒मे दे॒वा अ॑भूवन्निति॑
 तद॑ध्वरस्या॒ध्वर॑त्वं ततो॑ दे॒वा अ॑भ॒वन्परा॑सुरा॒ य एवं॑ विद्वान्सोमै॑न
 यज॑ते॒ भव॑त्यात्मना॒ परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवति॥ (६)

अपश्यन्तोऽग्नीषोमीयमात्मना परा त्रीणि च॥ [२]

परि॒भूर॒ग्निं परि॒भूरिन्द्रं॑ परि॒भूर्वि॒श्वान् दे॒वान्परि॒भूर्मा॑ऽसह

ब्रह्मवर्चसेन स नः पवस्व शं गवे शं जनाय शमर्वते शं
 राजन्नोषधीभ्योऽच्छिन्नस्य ते रयिपते सुवीर्यस्य रायस्पोषस्य
 ददितारः स्याम। तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य त
 इदमुन्मृजे। प्राणाय मे वर्चोदा वर्चसे पवस्वापानाय व्यानाय
 वाचे (७)

दक्षक्रतुभ्यां चक्षुभ्यां मे वर्चोदौ वर्चसे पवेथाः श्रोत्रायात्मने-
 ऽङ्गेभ्य आयुषे वीर्याय विष्णोरिन्द्रस्य विश्वेषां देवानां जठरमसि
 वर्चोदा मे वर्चसे पवस्व कोऽसि को नाम कस्मै त्वा कायं
 त्वा यं त्वा सोमेनातीतृपं यं त्वा सोमेनामीमदं सुप्रजाः प्रजयां
 भूयासं सुवीरो वीरैः सुवर्चा वर्चसा सुपोषः पोषैर्विश्वेभ्यो मे
 रूपेभ्यो वर्चोदाः (८)

वर्चसे पवस्व तस्य मे रास्व तस्य ते भक्षीय तस्य
 त इदमुन्मृजे। बुभूषन्नवेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः
 प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तो भूत्याऽभि पवते
 ब्रह्मवर्चसकामोऽवेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव
 तर्पयति स एनं तृप्तो ब्रह्मवर्चसेनाभि पवत आमयावी (९)

अवेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजापतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति
 स एनं तृप्त आयुषाभि पवतेऽभिचरन्नवेक्षेतैष वै पात्रियः प्रजा-
 पतिर्यज्ञः प्रजापतिस्तमेव तर्पयति स एनं तृप्तः प्राणापानाभ्यां वाचो

दक्षक्रतुभ्यां चक्षुर्भ्यां॑ श्रोत्राभ्यामात्मनोऽङ्गेभ्य आयुषोऽन्तरैति
ताजक्प्र धन्वति॥ (१०)

वाचे रूपेभ्यो वर्चोदा आंमयावी पञ्चत्वारिंशच्च॥ [३]

स्फ्यः स्वस्तिर्विघ्नः स्वस्तिः परशुर्वेदिः परशुर्नः स्वस्तिः।
यज्ञिया यज्ञकृतः स्थ ते मास्मिन् यज्ञ उप ह्वयध्वमुप मा
द्यावापृथिवी ह्वयेतामुपास्तावः कलशः सोमो अग्निरुप देवा उप
यज्ञ उप मा होत्रा उपह्वे ह्वयन्तान्नमोऽग्नये मखघ्ने मखस्य मा
यशोऽर्यादित्याहवनीयमुप तिष्ठते यज्ञो वै मखः (११)

यज्ञं वाव स तदहन्तस्मा एव नमस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनो-
ऽनात्यै नमो रुद्राय मखघ्ने नमस्कृत्या मा पाहीत्याग्नीध्रं तस्मा
एव नमडस्कृत्य सदः प्र सर्पत्यात्मनोऽनात्यै नम इन्द्राय मखघ्न
इन्द्रियं मे वीर्यं मा निर्वधीरिति होत्रीयमाशिषमेवैतामा शास्त
इन्द्रियस्य वीर्यस्यानिर्घाताय या वै (१२)

देवताः सदस्यार्तिमार्पयन्ति यस्ता विद्वान्सर्पति न
सदस्यार्तिमार्च्छति नमोऽग्नये मखघ्न इत्याहैता वै देवताः
सदस्यार्तिमार्पयन्ति ता य एवं विद्वान्सर्पति न सदस्यार्तिमार्च्छति
दृढे स्थः शिथिरे समीची माहंसस्पात९ सूर्यो मा देवो
दिव्यादहंसस्पातु वायुरन्तरिक्षात् (१३)

अग्निः पृथिव्या यमः पितृभ्यः सरस्वती मनुष्येभ्यो देवी

द्वारौ मा मा सं ता॑प्तम् नमः सद॑से नमः सद॑सस्पतये
 नमः सखी॑नां पुरो॒गाणां चक्षु॑षे नमो॑ दिवे नमः पृथि॒व्या
 अहे॑ दैधिष॒व्योद॑तस्तिष्ठा॒न्यस्य॒ सद॑ने सीद॒ योऽस्म॑त्पाक॑तर॒
 उन्नि॑वत॒ उदु॑द्वत॑श्च गेषं पा॒तं मा॑ द्यावापृथि॒वी अ॒द्याहः॑ सदो॒ वै
 प्र॒सर्प॑न्तम् (१४)

पि॒तरोऽनु॒ प्र सर्प॑न्ति॒ त ए॑नमीश्व॒रा हि॑सि॒तोः सदः॑ प्र॒सृप्य॑
 दक्षि॑णार्धं परे॑क्षेताग॑न्त॒ पितरः॑ पि॒तृमा॑न॒हं युष्मा॑भिर्भूयास॑
 सुप्र॑जसो॒ मया॑ यूयं भूया॑स्तेति॒ तेभ्य॑ ए॒व न॑म॒स्कृत्य॒ सदः॑ प्र
 सर्प॑त्यात्मनोऽना॑त्यै॥ (१५)

मुखो वा अन्तरिक्षात्प्रसर्पन्तुत्रयस्त्रिंशच्च॥ [४]

भक्षेहि॑ मा वि॑श दीर्घायु॒त्वाय॑ शन्तनु॒त्वाय॑ रा॒यस्पोषा॑य॒ वर्च॑से
 सुप्र॑जा॒स्त्वायेहि॑ वसो॒ पुरो॑वसो प्रि॒यो मे॑ हृदो॑ऽस्य॒श्विनो॑स्त्वा
 बा॒हुभ्या॑स॒ सघ्या॑सम् नृचक्ष॑सं त्वा दे॒व सोम॑ सुच॒क्षा अव॑
 ख्ये॒षम् म॒न्द्राभि॑भूतिः के॒तुर्य॑ज्ञानां॒ वाग्जु॑षा॒णा सोम॑स्य तृप्यतु
 म॒न्द्रा स्व॑र्वाच्यदि॒तिरना॑हतशी॒र्ष्णी वाग्जु॑षा॒णा सोम॑स्य तृप्य॒त्वेहि॑
 विश्व॑च॒र॒षणे॑ (१६)

श॒म्भूर्मयो॑भूः स्व॒स्ति मा॑ हरि॒वर्ण॑ प्र च॒र॒ क्रत्वे॑ दक्षा॒य
 रा॒यस्पोषा॑य सुवी॒रता॑यै मा मा॑ राज॒न्वि बी॑भिषो॒ मा मे॑ हा॒दि
 त्विषा॑ व॒धीः। वृष॑णे शुष्मा॒यायु॑षे वर्च॑से॥ वसु॑म॒द्रण॑स्य सोम॒

देव ते मतिविदः प्रातःसवनस्य गायत्रच्छन्दस इन्द्रपीतस्य
नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामि
रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदो माध्यंदिनस्य सवनस्य
त्रिष्टुच्छन्दस इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य (१७)

पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयाम्यादित्यवद्गणस्य
सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य जगतीच्छन्दस
इन्द्रपीतस्य नराशंसपीतस्य पितृपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो
भक्षयामि। आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णायम्। भवा
वाजस्य सङ्गथे। हिन्वं मे गात्रा हरिवो गुणान्मे मा वि तीतृषः।
शिवो मे सप्तर्षीनुप तिष्ठस्व मा मेऽवाङ्गाभिमति (१८)

गाः। अपाम सोमममृता अभूमादर्शम् ज्योतिरविदाम
देवान्। किमस्मान्कृणवदरातिः किमु धूर्तिरमृत मर्त्यस्य।
यन्म आत्मनो मिन्दाभूदग्निस्तत्पुनराहर्जातिवेदा विचरषणिः।
पुनरग्निश्चक्षुरदात्पुनरिन्द्रो बृहस्पतिः। पुनर्मे अश्विना युवं चक्षुरा
धत्तमक्ष्योः। इष्टयंजुषस्ते देव सोम स्तुतस्तोमस्य (१९)

शस्तोक्थस्य हरिवत् इन्द्रपीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो
भक्षयामि। आपूर्याः स्था मा पूरयत प्रजया च धनेन च। एतत्तै
तत् ये च त्वामन्वेतत्तै पितामह प्रपितामह ये च त्वामन्वत्रं पितरो
यथाभागं मन्दध्वम् नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरः शुष्माय
नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः (२०)

स्वधा॒यै नमो॑ वः पि॒तरो म॒न्यवे नमो॑ वः पि॒तरो घो॒राय॒ पि॒तरो
नमो॑ वो॒ य ए॒तस्मिँल्लो॒के स्थ॒ युष्मा॑ऽस्तेऽनु॒ येऽस्मिँल्लो॒के मां तेऽनु॒
य ए॒तस्मिँल्लो॒के स्थ॒ यूयं॑ तेषां॒ वसि॑ष्ठा भूयास्त॒ येऽस्मिँल्लो॒केऽहं
तेषां॒ वसि॑ष्ठो भूयासं॒ प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यो वि॒श्वा जा॒तानि॒ परि॒
ता ब॑भूव (२१)

यत्का॑मास्ते जुहुमस्तन्नो॑ अस्तु व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो
रयी॒णाम्। दे॒वकृ॑त॒स्यै न॑सोऽव॒यज॑नमसि॒ मनु॑ष्य॒कृत॒स्यै न॑सोऽ-
व॒यज॑नमसि॒ पितृ॑कृत॒स्यै न॑सोऽव॒यज॑नमस्य॒प्सु धौ॒तस्य॑ सोम॒ देव॑
ते नृ॒भिः सु॒तस्ये॒ष्टय॑जुषः॒ स्तुत॑स्तोमस्य॒ श॒स्तोक्थ॑स्य॒ यो भ॒क्षो
अ॒श्व॒स॒निर्यो॑ गो॒स॒निस्त॑स्य॒ ते पि॒तृभि॑र्भ॒क्षं कृ॑त॒स्योप॑हूत॒स्योप॑हूतो
भक्ष॑यामि॥ (२२)

वि॒श्व॒च॒र॒पणे॑ त्रि॒ष्टु॒फ॒ल॒न्दस॒ इन्द्र॑पीतस्य॒ नरा॑श॒संपी॑तस्याति॒ स्तुत॑स्तोमस्य॒ जी॒वाय॒ नमो॑ वः पि॒तरो

बभूव॒ चतु॑श्चत्वारि॒शच्च॑॥ [५]

म॒हीनां॑ पयो॑ऽसि॒ वि॒श्वेषां॑ दे॒वानां॑ त॒नूर॑ऋ॒ध्यासं॑म॒द्य पृ॑षतीनां॒
ग्र॒हं पृ॑षतीनां॒ ग्र॒होऽसि॒ वि॒ष्णोर्हृ॒दय॑म॒स्येक॑मिष॒ वि॒ष्णु॒स्त्वानु॑ वि॒
च॑क्रमे भूति॒र्द्ध्रा घृ॑तेन॒ वर्ध॑तां॒ तस्य॑ मे॒ष्टस्य॑ वी॒तस्य॑ द्रवि॒णमा॑
ग॒म्या॒ज्योति॑रसि॒ वैश्वान॑रं पृ॒श्नि॒ज्यै दु॒ग्धम् या॑वती॒ द्यावा॑पृथि॒वी
म॑हित्वा याव॑च्च स॒प्त सि॒न्ध॒वो वि॒त॒स्थुः। ताव॑न्तमिन्द्र॒ ते (२३)

ग्र॒हः स॒होर्जा॑ गृ॒ह्णाम्य॑स्तृ॒तम्। यत्कृ॑ष्णशकुनः पृष॒दाज्य॑म॒वमृ॑शेच

अस्य प्रमायुकाः स्युर्यच्छाऽवमृशेच्चतुष्पादोऽस्य पशवः प्रमायुकाः
 स्युर्यथस्कन्देद्यजमानः प्रमायुकः स्यात्पशवो वै पृषदाज्यं पशवो
 वा एतस्य स्कन्दन्ति यस्य पृषदाज्यं स्कन्दन्ति यत्पृषदाज्यं
 पुनर्गृह्णाति पशून्वास्मै पुनर्गृह्णाति प्राणो वै पृषदाज्यं प्राणो
 वै (२४)

एतस्य स्कन्दन्ति यस्य पृषदाज्यं स्कन्दन्ति यत्पृषदाज्यं
 पुनर्गृह्णाति प्राणमेवास्मै पुनर्गृह्णाति हिरण्यमवधाय गृह्णात्यमृतं
 वै हिरण्यं प्राणः पृषदाज्यममृतमेवास्य प्राणे दधाति शतमानं
 भवति शतायुः पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यश्वमव
 घ्रापयति प्राजापत्यो वा अश्वः प्राजापत्यः प्राणः स्वादेवास्मै योनैः
 प्राणं निर्मिमीते वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य पृषदाज्यं
 स्कन्दन्ति वैष्णव्यर्चा पुनर्गृह्णाति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञेनैव यज्ञं सं
 तनोति॥ (२५)

ते पृषदाज्यं प्राणो वै योनैः प्राणं द्वाविंशतिश्च॥ [६]

देव सवितरेतत्ते प्राहु तत्प्र च सुव प्र च यज्ञ
 बृहस्पतिर्ब्रह्मायुष्मत्या ऋचो मा गांत तनूपाथ्साम्नः सत्या
 व आशिषः सन्तु सत्या आकूतय ऋतं च सत्यं च वदत स्तुत
 देवस्य सवितुः प्रसवे स्तुतस्य स्तुतमस्यूजं मह्यं स्तुतं दुहामा
 मा स्तुतस्य स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्य शस्त्रम् (२६)

अस्यूजं मह्यं शस्त्रं दुहामा मा शस्त्रस्य शस्त्रं

गम्यादिन्द्रियावन्तो वनामहे धुक्षीमहि प्रजामिषम्। सा मे
सत्याशीर्देवेषु भूयात् ब्रह्मवर्चसं मा गम्यात्। यज्ञो बभूव स आ
बभूव स प्र जज्ञे स वावृधे। स देवानामधिपतिर्बभूव सो अस्मा
अधिपतीन्करोतु वयं स्याम पतयो रयीणाम्। यज्ञो वा वै (२७)

यज्ञपतिं दुहे यज्ञपतिर्वा यज्ञं दुहे स यः स्तुतशस्त्रयोर्दोहमविद्वान्
यजते तं यज्ञो दुहे स इष्ट्वा पापीयान्भवति य एनयोर्दोहं विद्वान्
यजते स यज्ञं दुहे स इष्ट्वा वसीयान्भवति स्तुतस्य स्तुतमस्यूजं
मह्यं स्तुतं दुहामा मा स्तुतस्य स्तुतं गम्याच्छस्त्रस्य शस्त्रमस्यूजं
मह्यं शस्त्रं दुहामा मा शस्त्रस्य शस्त्रं गम्यादित्याहैष वै
स्तुतशस्त्रयोर्दोहस्तं य एवं विद्वान् यजते दुह एव यज्ञमिष्ट्वा
वसीयान्भवति॥ (२८)

शस्त्रं वै शस्त्रन्दुहान्द्राविंशतिश्च॥ [७]

श्येनाय पत्वने स्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय नमो
विष्टम्भाय धर्मणे स्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय नमः परिधये
जनप्रथनाय स्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय नम ऊर्जे होत्राणां
स्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय नमः पर्यसे होत्राणां स्वाहा
वदथस्वयमभिगूर्ताय नमः प्रजापतये मनवे स्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय
नम ऋतमृतपाः सुवर्वादथस्वाहा वदथस्वयमभिगूर्ताय नमस्तुम्पन्ता
होत्रा मधोर्धृतस्य यज्ञपतिमृषय एनसा (२९)

आहुः। प्रजा निर्भक्ता अनुत्प्यमाना मध्व्यौ स्तोकावप
 तौ रराध। सं नस्ताभ्याः सृजतु विश्वकर्मा घोरा ऋषयो नमो
 अस्त्वेभ्यः। चक्षुषे एषां मनसश्च संधौ बृहस्पतये महि षट्सुमन्नमः।
 नमो विश्वकर्मणे स उ पात्वस्माननन्यान्त्सोमपान्मन्यमानः।
 प्राणस्य विद्वान्त्समरे न धीर एनश्चकृवान्महि बद्ध एषाम्। तं
 विश्वकर्मन् (३०)

प्र मुञ्चा स्वस्तये ये भक्षयन्तो न वसून्यानृहुः। यानग्नयो-
 ऽन्वतप्यन्त धिष्ण्या इयं तेषामवया दुरिष्ठ्यै स्विष्टिं नस्तां कृणोतु
 विश्वकर्मा। नमः पितृभ्यो अभि ये नो अख्यन् यज्ञकृतो यज्ञकामाः
 सुदेवा अकामा वो दक्षिणां न नीनिम मा नस्तस्मादेनसः पापयिष्ट।
 यावन्तो वै सदस्यास्ते सर्वे दक्षिण्यास्तेभ्यो यो दक्षिणां न (३१)

नयेदैभ्यो वृश्चेत यद्वैश्वकर्मणानि जुहोति सदस्यानेव
 तत्प्रीणात्यस्मे देवासो वपुषे चिकिथ्सत यमाशिरा दम्पती
 वाममंश्नुतः। पुमान्पुत्रो जायते विन्दते वस्वथ विश्वे अरपा एधते
 गृहः। आशीर्दाया दम्पती वाममंश्नुतामरिष्टो रायः सचताः
 समोकसा। य आसिचिथ्सन्दुग्धं कुम्भ्या सहेष्टेन यामन्नमति
 जहातु सः। सर्पिर्ग्रीवी (३२)

पीवर्यस्य जाया पीवानः पुत्रा अकृशासो अस्य। सहजानिर्यः
 सुमखस्यमान इन्द्रायाशिरः सह कुम्भ्यादात्। आशीर्म ऊर्जमुत

सुप्रजास्त्वमिषं दधातु द्रविणं५ सर्वर्चसम्। संजयन्क्षेत्राणि
सहसाहमिन्द्र कृण्वानो अन्या५ अधरान्त्सपत्नान्। भूतमसि भूते
मां धा मुखमसि मुखं भूयासम् द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परि गृह्णामि
विश्वे॥ त्वा देवा वैश्वानराः (३३)

प्र च्यावयन्तु दिवि देवां दृ५हान्तरिक्षे वया५सि पृथिव्यां
पार्थिवान्ध्रुवं ध्रुवेण हविषाव सोमं नयामसि। यथा नः
सर्वमिज्जगदयक्ष्म५ सुमना असत्। यथा न इन्द्र इद्विशः
केवलीः सर्वाः समनसः करत्। यथा नः सर्वा इद्विशोऽस्माकं
केवलीरसन्॥ (३४)

एनसा विश्वकर्मन् यो दक्षिणां न सर्पिर्ग्रीवी वैश्वानराश्चत्वारि५शच्च॥ [८]

यद्वै होता॥ध्वर्युमभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयत्युक्थंशा
इत्याह प्रातःसवनं प्रतिगीर्य त्रीण्येतान्यक्षराणि त्रिपदा गायत्री
गायत्रं प्रातःसवनं गायत्रियैव प्रातःसवने वज्रमन्तर्धत्त उक्थं
वाचीत्याह माध्यंदिन५ सवनं प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि
चतुष्पदा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभं माध्यंदिन५ सवनं त्रिष्टुभैव माध्यंदिने सवने
वज्रमन्तर्धत्ते (३५)

उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह तृतीयसवनं प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि
सप्तपदा शक्करी शाक्करो वज्रो वज्रैणैव तृतीयसवने वज्रमन्तर्धत्ते
ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वा अध्वर्युः स्याद्यो यथासवनं प्रतिगरे

छन्दाँसि सम्पादयत्तेजः प्रातःसवन आत्मन्दधींतेन्द्रियं माध्यंदिने
सवने पशूँस्तृतीयसवन इत्युक्थंशा इत्याह प्रातःसवनं प्रतिगीर्य
त्रीण्येतान्यक्षराणि (३६)

त्रिपदा गायत्री गायत्रं प्रातःसवनं प्रातःसवन एव प्रतिगुरे
छन्दाँसि सम्पादयत्यथो तेजो वै गायत्री तेजः प्रातःसवनं तेज
एव प्रातःसवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीत्याह माध्यंदिनं सवनं
प्रतिगीर्य चत्वार्येतान्यक्षराणि चतुष्पदा त्रिष्टुप्त्रैष्टुभं माध्यंदिनं
सवनं माध्यंदिन एव सवने प्रतिगुरे छन्दाँसि सम्पादयत्यथो
इन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियं माध्यंदिनं सवनम् (३७)

इन्द्रियमेव माध्यंदिने सवन आत्मन्धत्त उक्थं वाचीन्द्रायेत्याह
तृतीयसवनं प्रतिगीर्य सप्तैतान्यक्षराणि सप्तपदा शक्करी
शाक्कुराः पशवो जागंतं तृतीयसवनं तृतीयसवन एव प्रतिगुरे
छन्दाँसि सम्पादयत्यथो पशवो वै जगती पशवंस्तृतीयसवनं
पशूनेव तृतीयसवन आत्मन्धत्ते यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयत
आव्यमस्मिन्दधाति तद्यन्न (३८)

अपहनीत पुरास्य संवत्सराद्गृह आ वैवीरञ्छोँसा मोद
इवेति प्रत्याह्वयते तेनैव तदप हते यथा वा आयतां प्रतीक्षत
एवमध्वर्युः प्रतिगुरं प्रतीक्षते यदभिप्रतिगृणीयाद्यथायतया समृच्छते
तादृगेव तद्यदधर्चाल्लुप्येत यथा धावञ्छो हीयते तादृगेव तत्प्रबाहुगवा

ऋत्विजामुद्गीथा उद्गीथ एवोद्गातृणाम् (३९)

ऋचः प्रणव उक्थश्सिनां प्रतिगुरोऽध्वर्यूणाम् य एवं
विद्वान्प्रतिगृणात्यन्नाद एव भवत्यास्यं प्रजायां वाजी जायत
इयम्वै होतासावध्वर्युर्यदासीनः शंसत्यस्या एव तद्धोता नैत्यास्त
इव हीयमथो इमामेव तेन यजमानो दुहे यत्तिष्ठन्प्रतिगृणात्यमुष्या
एव तदध्वर्युर्नैति (४०)

तिष्ठतीव ह्यसावथो अमूमेव तेन यजमानो दुहे यदासीनः
शंसति तस्मादितःप्रदानं देवा उप जीवन्ति यत्तिष्ठन्प्रतिगृणाति
तस्मादमुतःप्रदानं मनुष्या उप जीवन्ति यत्प्राडासीनः शंसति
प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रतिगृणाति तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा
जायन्ते यद्वै होताध्वर्युमभ्याह्वयते वज्रमेनमभि प्र वर्तयति पराडा
वर्तते वज्रमेव तन्नि करोति॥ (४१)

सर्वेन वज्रमन्तर्धत्ते त्रीण्येतान्यक्षराणीन्द्रियं माध्यन्दिनः सर्वन्नुद्गातृणामध्वर्युर्नैति वर्तयत्यष्टौ च॥ [९]

उपयामगृहीतोऽसि वाक्षसदसि वाक्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य
यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽस्यृतसदसि
चक्षुष्पाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां
गृह्णाम्युपयामगृहीतोऽसि श्रुतसदसि श्रोत्रपाभ्यां त्वा क्रतुपाभ्यामस्य
यज्ञस्य ध्रुवस्याध्यक्षाभ्यां गृह्णामि देवेभ्यस्त्वा विश्वदेवेभ्यस्त्वा
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो विष्णवुरुक्रमैष ते सोमस्तः रक्षस्व (४२)

तं ते दुश्चक्षा माव ख्यत् मयि वसुः पुरोवसुर्वाक्पा वाच मे
 पाहि मयि वसुर्विदद्वसुश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मे पाहि मयि वसुः संयद्वसुः
 श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहि भूरसि श्रेष्ठो रश्मीनां प्राणपाः प्राणं मे पाहि
 धूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामपानपा अपानं मे पाहि यो न इन्द्रवायू
 मित्रावरुणावश्विनावभिदासति भ्रातृव्य उत्पिपीते शुभस्पती इदमहं
 तमधरं पादयामि यथेन्द्राहमुत्तमश्चेतयानि॥ (४३)

रक्षस्व भ्रातृव्यस्योदश च॥ [१०]

प्र सो अग्रे तवोतिभिः सुवीराभिस्तरति वाजंकर्मभिः। यस्य
 त्वं सख्यमाविंथ। प्र होत्रे पूर्वं वचोऽग्नये भरता बृहत्। विपां
 ज्योतींषि बिभ्रते न वेधसे। अग्रे त्री ते वाजिना त्री षधस्था
 तिस्रस्ते जिह्वा ऋतजात पूर्वीः। तिस्र उ ते तनुवो देववातास्ताभिर्नः
 पाहि गिरो अप्रयुच्छन्। सं वां कर्मणा समिषा (४४)

हिनोमीन्द्राविष्णू अपंसस्पारे अस्य। जुषेथां यज्ञं द्रविणं च
 धत्तमरिष्टैर्नः पृथिभिः पारयन्ता। उभा जिग्यथुर्न परा जयेथे न
 परा जिग्ये कतरश्चनैर्नोः। इन्द्रश्च विष्णो यदपंसृपृथेथां त्रेधा सहस्रं
 वि तदैरयेथाम्। त्रीण्यायूँषि तव जातवेदस्तिस्त्र आजानीरुषसस्ते
 अग्रे। ताभिर्देवानामवो यक्षि विद्वानथं (४५)

भव यजमानाय शं योः। अग्निस्त्रीणि त्रिधातून्या क्षेति विदथा
 कविः। स त्रीँरेकादशां इह। यक्षच्च पिप्रयच्च नो विप्रो दूतः

परिष्कृतः। नभन्तामन्युके संमे। इन्द्राविष्णू दृ०हिताः शम्बरस्य
 नव पुरो नवति च शत्रुधिष्ठम्। शतं वर्चिनः सहस्रं च साक० हृथो
 अप्रत्यसुरस्य वीरान्। उत माता महिषमन्वेनदमी त्वा जहति
 पुत्र देवाः। अथाब्रवीद्वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन्त्सखे विष्णो वितरं वि
 क्रमस्व (४६)

इषाऽथ त्वा त्रयोदश च॥—————[११]

[यो वै स्फ्यः स्वस्तिः स्वधायै नमः प्र मुञ्च तिष्ठतीव पद्वत्वारि०शत्॥४६॥ यो वै पवमानानां
 वि क्रमस्व॥]

अग्रे तेजस्विन्यायुर्वसंवस्त्वैतद्वा अपां वायुरसि प्राणो नाम देवा वै यद्यज्ञेन न प्रजापतिर्देवासुरानायुर्दा
 एतं युवान० सूर्यो देव इदं वामेकादश॥—————[१२]

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

अग्ने॑ तेज॒स्विन्तेज॒स्वी त्वं दे॒वेषु॑ भूया॒स्तेज॑स्वन्तं॒ मामायु॑ष्मन्तं॒
वर्च॑स्वन्तं मनु॒ष्येषु॑ कुरु दी॒क्षायै॑ च त्वा॒ तप॑सश्च तेज॑से जुहोमि
तेजो॒विद॑सि तेजो॑ मा॒ मा हा॑सीन्माऽहं तेजो॑ हा॒सिषं॑ मा मां तेजो॑
हासी॒दिन्द्रो॑ज॒स्विन्नो॑ज॒स्वी त्वं दे॒वेषु॑ भूया॒ ओज॑स्वन्तं॒ मामायु॑ष्मन्तं॒
वर्च॑स्वन्तं मनु॒ष्येषु॑ कुरु ब्रह्म॑णश्च त्वा क्ष॒त्रस्य॑ च (१)

ओज॑से जुहोम्यो॒जोवि॑द॒स्यो॒जो मा॒ मा हा॑सीन्माहमो॒जो
हा॒सिषं॑ मा मामो॒जो हा॑सी॒त्सूर्य॑ भ्राज॒स्विन्भ्राज॑स्वी त्वं दे॒वेषु॑
भूया॒ भ्राज॑स्वन्तं॒ मामायु॑ष्मन्तं॒ वर्च॑स्वन्तं मनु॒ष्येषु॑ कुरु वा॒योश्च
त्वाऽपां॑ च॒ भ्राज॑से जुहोमि सुव॒र्विद॑सि सुव॒र्मा मा हा॑सीन्माह॑
सुव॑र्हा॒सिषं॑ मा मा॑ सुव॑र्हासीन्मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां
मय्य॑ग्निस्तेजो॑ दधातु मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयीन्द्र॑ इन्द्रि॒यं द॑धातु
मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयि॑ सूर्यो॑ भ्राजो॑ दधातु॥ (२)

क्ष॒त्रस्य॑ च॒ मयि॑ त्रयो॒विंश॑तिश्च॥ [१]

वा॒युर॑र्हि॒क॒र्ताऽग्निः॑ प्र॒स्तो॒ता प्र॒जाप॑तिः॒ साम् बृह॑स्पति॒रुद्गा॑ता
विश्वे॑ दे॒वा उ॑पगा॒तारो॑ म॒रुतः॑ प्रतिह॒र्तार॑ इन्द्रो॑ नि॒धनं॑ ते दे॒वाः
प्रा॒णभृ॑तः प्रा॒णं मयि॑ दध॒त्वेत॑द्वै सर्व॑मध्व॒र्युरु॑पाकुर्वन्नुद्गा॒तृभ्य॑

उपाकरोति ते देवाः प्राणभृतः प्राणं मयि दधत्वित्याहैतदेव
 सर्वमात्मन्धत् इडां देवहूर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुक्थामदानि
 शःसिषद्विश्वे देवाः (३)

सूक्तवाचः पृथिवि मातर्मा मां हिःसीर्मधुं मनिष्ये
 मधुं जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि मधुं वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो
 वाचमुद्यासः शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यस्तं मां देवा अवन्तु शोभायै
 पितरोऽनु मदन्तु॥ (४)

शःसिषद्विश्वे देवा अष्टाविंशतिश्च॥ [२]

वसवस्त्वा प्र वृहन्तु गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः प्रियं पाथ
 उपैहि रुद्रास्त्वा प्र वृहन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य प्रियं पाथ
 उपैह्यादित्यास्त्वा प्र वृहन्तु जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियं
 पाथ उपैहि मान्दासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि भन्दनासु कोतनासु
 नूतनासु रेशीषु मेषीषु वाशीषु विश्वभृत्सु माध्वीषु ककुहासु
 शक्ररीषु (५)

शुक्रासु ते शुक्र शुक्रमा धूनोमि शुक्रं ते शुक्रेण गृह्णाम्यहो
 रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिः। आऽस्मिन्नुग्रा अचुच्यवुर्दिवो धारां
 असञ्चत। ककुहः रूपं वृषभस्य रोचते बृहत्सोमः सोमस्य
 पुरोगाः शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः। यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै
 ते सोम सोमाय स्वाहोशित्कं देव सोम गायत्रेण छन्दसाऽग्नेः (६)

प्रियं पाथो अपीहि वशी त्वं देव सोम त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रस्य
 प्रियं पाथो अपीह्यस्मत्सखा त्वं देव सोम जागतेन छन्दसा
 विश्वेषां देवानां प्रियं पाथो अपीह्या नः प्राण एतु परावत
 आन्तरिक्षाद्विस्परि। आयुः पृथिव्या अध्यमृतमसि प्राणाय त्वा।
 इन्द्राग्नी मे वर्चः कृणुतां वर्चः सोमो बृहस्पतिः। वर्चो मे विश्वे
 देवा वर्चो मे धत्तमश्विना। दधन्वे वा यदीमनु वोचद्वह्मणि वेरु
 तत्। परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत्॥ (७)

शक्रोष्प्रेर्वृहस्पतिः पञ्चविंशतिश्च॥ [३]

एतद्वा अपां नामधेयं गुह्यं यदाधावा मान्दासु ते शुक्र शुक्रमा
 धूनोमीत्याहापामेव नामधेयेन गुह्येन दिवो वृष्टिमव रुन्धे शुक्रं
 तं शुक्रेण गृह्णामीत्याहैतद्वा अहो रूपं यद्रात्रिः सूर्यस्य रश्मयो
 वृष्ट्या ईशतेऽहं एव रूपेण सूर्यस्य रश्मिभिर्दिवो वृष्टिं च्यावयत्या-
 ऽस्मिन्नुग्राः (८)

अचुच्यवुरित्याह यथायजुरेवैतत्ककुहः रूपं वृषभस्य रोचते
 बृहदित्याहैतद्वा अस्य ककुहः रूपं यद्वृष्टी रूपेणैव वृष्टिमव रुन्धे
 यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवीत्याहैष ह वै हविषां हविर्यजति यो-
 ऽदाभ्यं गृहीत्वा सोमाय जुहोति परा वा एतस्यायुः प्राण एति (९)

योऽंशुं गृह्णात्या नः प्राण एतु परावत इत्याहायुरेव
 प्राणमात्मन्धत्तेऽमृतमसि प्राणाय त्वेति हिरण्यमभि व्यनित्यमृतं

वै हिरण्यमायुः प्राणोऽमृतैर्नैवायुरात्मन्धत्ते शतमानं भवति शतायुः
 पुरुषः शतेन्द्रिय आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठत्यप उप स्पृशति भेषजं
 वा आपो भेषजमेव कुरुते॥ (१०)

उग्रा एत्याप्स्त्रीणि च॥ [४]

वायुरसि प्राणो नाम सवितुराधिपत्येऽपानं मे दाश्चक्षुरसि
 श्रोत्रं नाम धातुराधिपत्य आयुर्मे दा रूपमसि वर्णो नाम
 बृहस्पतेराधिपत्ये प्रजां मे दा ऋतमसि सत्यं नामेन्द्रस्याधिपत्ये
 क्षत्रं मे दा भूतमसि भव्यं नाम पितृणामाधिपत्येऽपामोषधीनां
 गर्भं धा ऋतस्य त्वा व्योमन ऋतस्य (११)

त्वा विभूमन ऋतस्य त्वा विधर्मण ऋतस्य त्वा सत्यायुर्तस्य
 त्वा ज्योतिषे प्रजापतिर्विराजमपश्यत्तया भूतं च भव्यं चासृजत्
 तामृषिभ्यस्तिरोऽदधात्तां जमदग्निस्तपसाऽपश्यत्तया वै स
 पृश्नीन्कामानसृजत् तत्पृश्नीनां पृश्नित्वम् यत्पृश्नयो गृह्यन्ते
 पृश्नीनेव तैः कामान् यजमानोऽव रुन्धे वायुरसि प्राणः (१२)

नामेत्याह प्राणापानावेवाव रुन्धे चक्षुरसि श्रोत्रं
 नामेत्याहायुरेवाव रुन्धे रूपमसि वर्णो नामेत्याह प्रजामेवाव
 रुन्धे ऋतमसि सत्यं नामेत्याह क्षत्रमेवाव रुन्धे भूतमसि भव्यं
 नामेत्याह पशवो वा अपामोषधीनां गर्भः पशूनेव (१३)

अव रुन्ध एतावद्वै पुरुषं परितस्तदेवाव रुन्ध ऋतस्य

त्वा व्योमन् इत्याहेयं वा ऋतस्य व्योमेमामेवाभि जयत्यृतस्य
 त्वा विभूमन् इत्याहान्तरिक्षं वा ऋतस्य विभूमान्तरिक्षमेवाभि
 जयत्यृतस्य त्वा विधर्मण इत्याह द्यौर्वा ऋतस्य विधर्म दिवमेवाभि
 जयत्यृतस्य (१४)

त्वा सत्यायेत्याह दिशो वा ऋतस्य सत्यं दिशं एवाभि
 जयत्यृतस्य त्वा ज्योतिष इत्याह सुवर्गो वै लोक ऋतस्य
 ज्योतिः सुवर्गमेव लोकमभि जयत्येतावन्तो वै देवलोकास्तानेवाभि
 जयति दश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा विराडन्न विराड्विराज्येवान्नाद्ये
 प्रति तिष्ठति॥ (१५)

व्योमन् ऋतस्य प्राणः पशून्नेव विधर्म दिवमेवाभि जयत्यृतस्य पद्वत्वारिंशच्च॥ ——— [५]

देवा वै यद्यज्ञेन नावारुन्धत तत्परैरवारुन्धत तत्पराणां
 परत्वम् यत्परे गृह्यन्ते यदेव यज्ञेन नारुन्धे तस्यावरुद्धौ यं
 प्रथमं गृह्णातीममेव तेन लोकमभि जयति यं द्वितीयमन्तरिक्षं
 तेन यं तृतीयममुमेव तेन लोकमभि जयति यदेते गृह्यन्त एषां
 लोकानामभिजित्यै (१६)

उत्तरेष्वहःस्वमुतोऽर्वाश्चो गृह्यन्तेऽभिजित्यैवेमाँल्लोकान्पुनरिमं
 लोकं प्रत्यवरोहन्ति यत्पूर्वेष्वहःस्वितः पराश्चो गृह्यन्ते तस्मादितः
 पराश्च इमे लोका यदुत्तरेष्वहःस्वमुतोऽर्वाश्चो गृह्यन्ते तस्मादमुतो-
 ऽर्वा च इमे लोकास्तस्मादयातयाम्नो लोकान्मनुष्या उप-
 जीवन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्यादद्ध्य ओषधयः

सम्भवन्त्योषधयः (१७)

मनुष्याणामन्नं प्रजापतिं प्रजा अनु प्र जायन्त इति
परानन्विति ब्रूयाद्यद्गृह्णात्युच्चस्त्वौषधीभ्यो गृह्णामीति तस्मादुच्च
ओषधयः सम्भवन्ति यद्गृह्णात्योषधीभ्यस्त्वा प्रजाभ्यो गृह्णामीति
तस्मादोषधयो मनुष्याणामन्नम् यद्गृह्णाति प्रजाभ्यस्त्वा प्रजापतये
गृह्णामीति तस्मात्प्रजापतिं प्रजा अनु प्र जायन्ते॥ (१८)

अभिजित्या ओषधयोऽष्टाचत्वारिंशच्च॥ [६]

प्रजापतिर्देवासुरानसृजत तदनु यज्ञोऽसृज्यत यज्ञं छन्दांसि
ते विष्वंश्चो व्यक्रामन्त्सोऽसुराननु यज्ञोऽपाक्रामद्यज्ञं छन्दांसि
ते देवा अमन्यन्तामी वा इदमभूवन् यद्वयं स्म इति ते
प्रजापतिमुपाधावन्त्सोऽब्रवीत्प्रजापतिश्छन्दसां वीर्यमादाय तद्वः
प्र दास्यामीति स छन्दसां वीर्यम् (१९)

आदाय तदेभ्यः प्रायच्छत्तदनु छन्दांस्यपाक्रामच्छन्दांसि
यज्ञस्ततो देवा अभवन्परासुरा य एवं छन्दसां वीर्यं वेदा श्रावयास्तु
श्रौषड्यज ये यजामहे वषट्कारो भवत्यात्मना पराऽस्य भ्रातृव्यो
भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मै कमध्वर्युरा श्रावयतीति छन्दसां
वीर्यायेति ब्रूयादेतद्वै (२०)

छन्दसां वीर्यमा श्रावयास्तु श्रौषड्यज ये यजामहे वषट्कारो

य एवं वेद॑ सर्वा॑र्यैरेव॑ छन्दो॑भिरर्चति॑ यत्किं॑ चार्चति॑ यदिन्द्रो॑
वृत्र॑मह॑न्नमे॒ध्यं तद्यद्य॑ती॒नपाव॑पदमे॒ध्यं तदथ॑ कस्मा॑दैन्द्रो॒ यज्ञ आ
सः॑स्था॒तो॒रित्या॑हुरिन्द्र॑स्य॒ वा ए॒षा य॒ज्ञिया॑ त॒नूर्य॑द्यज्ञ॒स्तामे॒व
तद्य॑जन्ति॒ य एवं वेदो॑पैनं॒ यज्ञो न॑मति॥ (२१)

स छन्दसां वीर्यं वा एव तदष्टौ च॥ [७]

आ॒यु॒र्दा अ॒ग्ने ह॒विषो॑ जुषा॒णो घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तं
पी॒त्वा मधु॑ चारु॒ गव्यं॑ पि॒तेव॑ पु॒त्रम॒भि र॑क्षतादि॒मम्। आ वृ॑श्च्यते॒ वा
ए॒तद्य॑ज॒मानो॒ऽग्नि॒भ्यां यदै॑नयोः श्रु॒तंकृ॑त्याथा॒न्यत्रा॑वभृथम॒वैत्या॑यु॒र्दा
अ॒ग्ने ह॒विषो॑ जुषा॒ण इत्य॑वभृथम॒वैष्य॑ञ्जु॒ह्यादा॑हु॒त्यैवै॒नौ श॑मयति॒
ना॒र्तिमा॑र्च्छति॒ यज॑मानो॒ यत्कु॑सी॒दम् (२२)

अप्र॑ती॒तं मयि॑ येन॒ यम॑स्य॒ बलि॑ना॒ चरा॑मि। इ॒हैव॑
सन्नि॒रव॑दये॒ तदे॑तत्तदे॒ग्ने अनृ॑णो भ॒वामि॑। वि॒श्वलो॑प वि॒श्वदा॑वस्य॒
त्वा॒सञ्जु॑होम्य॒ग्धादे॑को॒ऽहु॒तादे॑कः॒ सम॑स॒नादे॑कः। ते नः॑ कृ॒ण्वन्तु
भे॒षज॑स॒ सदः॑ स॒हो वरे॑ण्यम्। अ॒यं नो॒ नभ॑सा पु॒रः स॒ऽस्फा॑नो॒
अ॒भि र॑क्षतु। गृ॒हाणा॒मसं॑मर्त्ये॒ बह॑वो॒ नो गृ॒हा अ॑सन्ना॒ स त्वं
नः॑ (२३)

न॒भ॒स॒स्प॒त ऊ॒र्जं नो॑ धेहि॒ भ॒द्रया॑। पु॒न॒र्नो न॑ष्ट॒मा कृ॑धि
पु॒न॒र्नो र॒यिमा॑ कृ॒धि। दे॒वं स॒ऽस्फा॑न॒ सह॑स्रपोष॒स्यैशि॒षे स नो॑
रा॒स्वाज्या॑नि॒स॒ रा॒य॒स्पोष॑स॒ सु॒वीर्य॑स॒ संव॑त्स॒रीणा॑स॒ स्व॒स्तिम्।

अ॒ग्नि॒र्वाव॒ य॒म इ॒यं य॒मी कु॒सीदं॑ वा ए॒तद्य॑मस्य॒ यज॑मान॒ आ द॑त्ते
यदोष॑धीभिर्वेदि॑ः स्तृ॒णाति॒ यदनु॑पौष्य॒ प्रया॒याद्वा॑वबद्धमे॒नम् (२४)

अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के नै॒नीये॒रन् यत्कु॑सी॒दम॑प्रती॒त्तं मयी॑त्युपौषती॒हैव॑
सन् य॒मं कु॒सीदं॑ निरव॒दाया॑नृ॒णः सु॒वर्गं॑ लो॒कमे॑ति॒ यदि॑ मि॒श्रमि॑व
चरे॑दञ्जलिना॒ सक्तू॑न्प्रदा॒व्ये जुहु॑यादेष॒ वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रो यत्प्र॑दा॒व्यः
स ए॒वैनं॑ स्वदय॒त्यह्ना॑ वि॒धान्या॑मेकाष्ट॒काया॑मपू॒षं चतुः॑शरा॒वं प॒क्त्वा
प्रा॒तरे॒तेन॑ कक्ष॒मुपौ॑षेद्यदि॑ (२५)

दह॑ति पु॒ण्य॒समं॑ भवति॒ यदि॑ न दह॑ति पा॒प॒समं॑मे॒तेन॑
ह स्म॒ वा ऋ॒षयः॑ पु॒रा वि॒ज्ञाने॑न दी॒र्घस॒त्रमु॑प॒ यन्ति॒ यो वा
उ॒प॒द्र॒ष्टार॑मु॒प॒श्रो॒तार॑मनु॒ख्या॒तार॑ वि॒द्वान् यज॑ते॒ सम॑मुष्मि॑ल्लो॒क
इ॒ष्टापूर्ते॑न गच्छ॒तेऽग्नि॒र्वा उ॒प॒द्र॒ष्टा वा॒युरु॑प॒श्रो॒ताऽऽदि॒त्योऽनु॒ख्या॒ता
तान् य ए॒वं वि॒द्वान् यज॑ते॒ सम॑मुष्मि॑ल्लो॒क इ॒ष्टापूर्ते॑न गच्छ॒तेऽयं॑
नो॒ नभ॑सा पु॒रः (२६)

इत्या॑हाऽग्निर्वै नभ॑सा पु॒रोऽग्नि॑मे॒व तदा॑है॒तन्मे॑ गोपा॒येति॑ स
त्वं नो॑ नभसस्प॒त इत्या॑ह वा॒युर्वै नभ॑सस्प॒तिर्वा॒युमे॒व तदा॑है॒तन्मे॑
गोपा॒येति॑ दे॒वं स॑स्फा॒नेत्या॑हासौ वा आ॒दि॒त्यो दे॒वः स॑स्फा॒नं
आ॒दि॒त्यमे॒व तदा॑है॒तन्मे॑ गोपा॒येति॑॥ (२७)

ए॒तं यु॒वानं॑ परि॑ वो द॒दामि॑ तेन॒ क्रीड॑न्तीश्चरत प्रियेण॑। मा नः॑
शा॒प्त ज॒नुषां॑ सु॒भागा रा॒यस्पोषे॑ण॒ समि॑षा म॒देम॑। नमो॑ महि॒म्न उ॒त
चक्षु॑षे ते मरु॑तां पि॒तस्त॒दहं॑ गृ॒णामि॑। अनु॑ मन्यस्व सु॒यजा॑ यजाम॒
जुष्टं॑ दे॒वाना॑मि॒दम॑स्तु ह॒व्यम्। दे॒वाना॑मेष॒ उप॒नाह॑ आ॒सीद॒पां गर्भ॑
ओष॑धीषु न्य॒क्तः। सोम॑स्य द्र॒प्सम॑वृणीत पू॒षा (२८)

बृ॒हन्न॑द्रि॒रभव॑त्तदे॒षाम्। पि॒ता व॒थ्सनां॑ पति॑रघ्नियाना॒मथो॑ पि॒ता
म॒ह॒तां गर्ग॑राणाम्। व॒थ्सो ज॒रायु॑ प्रति॒धुक्पी॒यूषं॑ आ॒मिक्षा॑ मस्तु॒
घृ॒तम॑स्य॒ रेतः॑। त्वां गावो॑ऽवृणत रा॒ज्याय॑ त्वा॒ ह॒वन्त॑ म॒रुतः॑
स्व॒र्काः। वर्ष्म॑न्क्ष॒त्रस्य॑ क॒कुभि॑ शिश्रिया॒णस्ततो॑ न उ॒ग्रो वि भ॑जा॒
वसू॑नि। व्यृ॒द्धेन॒ वा ए॒ष प॒शुना॑ यज॒ते यस्यै॒तानि॑ न क्रि॒यन्त॑ ए॒ष
ह॒ त्वै समृ॑द्धेन यज॒ते यस्यै॒तानि॑ क्रि॒यन्ते॑॥ (२९)

पू॒षा क्रि॒यन्त॑ ए॒षोऽष्टौ॑ च॥ [९]

सू॒र्यो दे॒वो दि॒विष॑द्भ्यो धा॒ता क्ष॒त्राय॑ वा॒युः प्र॒जाभ्यः॑।
बृ॒हस्प॑ति॒स्त्वा प्र॒जाप॑तये॒ ज्योति॑ष्मतीं जुहोतु। यस्या॑स्ते
हरि॑तो गर्भो॑ऽथो॒ योनि॑र्हि॒र॒ण्ययी॑। अ॒ङ्गान्य॑हु॒ता यस्यै॒ तां दे॒वैः
सम॑जीगमम्। आ वर्त॑न वर्तय॒ नि नि॑वर्तन वर्तये॒न्द्र न॑र्दबुद।
भू॒म्याश्च॑त॒स्रः प्र॑दिश॒स्ताभि॑रा वर्त॒या पुनः॑। वि ते॑ भि॒नद्भि॑ त॒करीं॑
वि योनिं॑ वि ग॒वीन्यौ॑। वि (३०)

मा॒तरं॑ च पु॒त्रं च॒ वि गर्भं॑ च ज॒रायु॑ च। ब॒हिस्ते॑ अस्तु बालि॒ति॑।

उरुद्रप्सो विश्वरूप इन्दुः पवमानो धीरं आनञ्ज गर्भम्। एकपदी
द्विपदी त्रिपदी चतुष्पदी पञ्चपदी षट्पदी सप्तपद्यष्टापदी भुवनानु
प्रथताः स्वाहा। मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम्।
पिपृतां नो भरीमभिः॥ (३१)

गवीन्यौ वि चतुश्चत्वारिंशच्च॥ [१०]

इदं वामास्ये हविः प्रियमिन्द्राबृहस्पती। उक्थं मदश्च
शस्यते। अयं वां परि पिच्यते सोमं इन्द्राबृहस्पती। चारुर्मदाय
पीतये। अस्मे इन्द्राबृहस्पती रयिं धत्तं शतग्विनम्। अश्वावन्तं
सहस्रिणम्। बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः।
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु। वि
ते विष्वग्वातजूतासो अग्ने भामांसः (३२)

शुचे शुचयश्चरन्ति। तुविम्रक्षासो दिव्या नवंग्वा वना वनन्ति
धृषता रुजन्तः। त्वामग्ने मानुषीरीडते विशो होत्राविदं विविचिं
रत्नधातमम्। गुहा सन्तं सुभग विश्वदर्शतं तुविष्मणसं सुयजं
घृतश्रियम्। धाता ददातु नो रयिमीशानो जगत्स्पतिः। स नः
पूर्णेन वावनत्। धाता प्रजाया उत राय ईशे धातेदं विश्वम्भुवनं
जजान। धाता पुत्रं यजमानाय दातां (३३)

तस्मा उ हव्यं घृतवद्विधेमा। धाता ददातु नो रयिं प्राचीं
जीवातुमक्षिताम्। वयं देवस्य धीमहि सुमतिं सत्यराधसः। धाता

ददातु दाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीदुषे दुरोणे। तस्मै देवा
अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोषाः। अनु नो-
ऽद्यानुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यताम्। अग्निश्च हव्यवाहनो भवतां दाशुषे
मयः। अन्विदनुमते त्वम् (३४)

मन्यासै शं च नः कृधि। क्रत्वे दक्षाय नो हिनु प्र ण आयूँषि
तारिषः। अनु मन्यतामनुमन्यमाना प्रजावन्तः रयिमक्षीयमाणम्।
तस्यै वयः हेडसि मापि भूम सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु।
यस्यामिदं प्रदिशि यद्विरोचतेऽनुमतिं प्रति भूषन्त्यायवः। यस्या
उपस्थ उर्वन्तरिक्षः सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु (३५)

राकामहः सुहवाः सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा
बोधतु त्वना। सीव्यत्वपः सूच्याऽच्छिद्यमानया ददातु वीरः
शतदायमुक्थ्यम्। यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि
दाशुषे वसूनि। ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषः
सुभगे रराणा। सिनीवालि या सुपाणिः। कुहूमहः सुभगा
विद्वानापसमस्मिन् यज्ञे सुहवा जोहवीमि। सा नो ददातु श्रवणं
पितृणां तस्यास्ते देवि हविषा विधेम। कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी
हव्या नो अस्य हविषश्चिकेतु। सं दाशुषे किरतु भूरि वामः
रायस्पोष चिकितुषे दधातु॥ (३६)

भामासो दाता त्वमन्तरिक्षः सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु श्रवणं चतुर्विंशतिश्च॥—[११]

वि वा एतस्या वांयो इमे वै चित्तश्चाग्निर्भूतानां देवा वा अभ्यातानानृतापाङ्गाष्ट्रकामाय देविका
 वास्तौष्पते त्वमग्ने बृहदेकादश॥————[१२] वि वा एतस्येत्याह मृत्युर्गन्धर्वोऽव रुन्धे मध्यतस्त्वमग्ने
 बृहथ्यद्वत्वारिंशत्॥46॥ वि वा एतस्य प्रियासः॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

वि वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञ ऋ॑ध्यते॒ यस्य॑ ह॒विर॑तिरिच्यते॒ सूर्यो॑ दे॒वो दि॑विष॒द्ध्य इ॒त्याह॑ बृह॒स्पति॑ना चै॒वास्य॑ प्र॒जाप॑तिना च य॒ज्ञस्य॑ व्यृ॒द्धम॑पि॒ वप॑ति॒ रक्षा॑सि॒ वा ए॒तत्प॒शुः स॑चन्ते॒ यदे॑कदे॒वत्य॑ आल॑ब्धो भू॒यान्भ॑वति॒ यस्या॑स्ते ह॒रितो॑ गर्भ॒ इत्या॑ह दे॒वत्रै॑वेना॑ गम॒यति॑ रक्ष॑साम॒प॑हत्या॒ आ वर्त॑न वर्त॒येत्या॑ह (१)

ब्रह्म॑णै॒वेन॑मा वर्त॒यति॒ वि ते॑ भि॒नन्नि॑ त॒करी॑मित्या॒ह यथा॑य॒जुरे॒वैतदु॑र॒द्रुप्सो॑ वि॒श्वरू॑प॒ इन्दु॑रित्या॒ह प्र॒जा वै प॒शव॑ इन्दुः प्र॒जयै॑वेन॑ प॒शुभिः॑ स॒म॑र्धयति॒ दिवं॑ वै य॒ज्ञस्य॑ व्यृ॒द्धं ग॑च्छति॒ पृथि॒वीम॑तिरि॒क्तन्त॑द्यन्न॒ शम॑ये॒दार्ति॑माच्छे॒द्यज॑मानो म॒ही द्यौः पृथि॒वी च॑ न॒ इति॑ (२)

आ॒ह द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑मे॒व य॒ज्ञस्य॑ व्यृ॒द्धं चा॑तिरि॒क्तं च॑ शम॒यति॒ नार्ति॑माच्छे॒ति यज॑मानो भ॒स्मना॑ऽभि॒ समू॑हति॒ स्वगा॑कृत्या॒ अथो॑ अ॒नयो॑र्वा ए॒ष गर्भो॑ऽनयो॒रेवेन॑ दधाति॒ यदे॒वद्ये॑दति॒ तद्रे॒चये॑द्यन्नाव॒द्येत्प॒शोरा॑ल॒ब्धस्य॑ ना॒व॑ द्येत् पुर॒स्ता॒न्नाभ्या॑ अ॒न्यदे॒वद्ये॑दुप॒रि॒ष्टाद॒न्यत्पु॒रस्ता॑द्वै नाभ्यै॑ (३)

प्रा॒ण उ॒परि॑ष्टाद॒पानो॑ यावा॑ने॒व प॒शुस्त॑स्याव॑ द्यति॒ विष्ण॑वे शि॒पिवि॑ष्टाय॒ जुहो॑ति॒ यद्वै य॒ज्ञस्या॑तिरिच्यते॒ यः प॒शोर्भू॑मा या

पुष्टिस्तद्विष्णुः शिपिविष्टोऽतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्यतिरिक्तस्य
 शान्त्या अष्टाप्रह्विरण्यं दक्षिणाऽष्टापदी ह्येषात्मा नवमः पशोरास्या
 अन्तरकोश उष्णीषेणाविष्टितं भवत्येवमिव हि पशुरुल्बमिव चर्मव
 माऽसमिवास्थीव यावानेव पशुस्तमात्वाव रुन्धे यस्यैषा यज्ञे
 प्रायश्चित्तिः क्रियते इष्ट्वा वसीयान्भवति॥ (४)

वर्तयेत्याह न इति वै नाम्ना उल्बमिवैकविंशतिश्च॥ [१]

आ वायो भूष शुचिपा उप नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार।
 उपो ते अन्धो मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्। आकूत्यै
 त्वा कामाय त्वा समृधे त्वा किक्किटा ते मनः प्रजापतये स्वाहा
 किक्किटा ते प्राणं वायवे स्वाहा किक्किटा ते चक्षुः सूर्याय स्वाहा
 किक्किटा ते श्रोत्रं द्यावापृथिवीभ्याऽ स्वाहा किक्किटा ते वाचऽ
 सरस्वत्यै स्वाहा (५)

त्वं तुरीया वशिनी वशासि सकृद्यत्वा मनसा गर्भ आशयत्।
 वशा त्वं वशिनी गच्छ देवान्सत्याः संतु यजमानस्य कामाः।
 अजासि रयिष्ठा पृथिव्याऽ सीदोर्ध्वान्तरिक्षमुप तिष्ठस्व दिवि ते
 बृहद्भाः। तन्तु तन्वत्रजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथो रक्ष धिया
 कृतान्। अनुल्बणं वयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनम्।
 मनसो हविरसि प्रजापतेर्वर्णो गात्राणां ते गात्रभाजो भूयास्म॥ (६)

सरस्वत्यै स्वाहा मनुष्योदश च॥ [२]

इमे वै सहास्तान्ते वायुर्व्यवात्ते गर्भमदधातान्तः सोमः
 प्राजिनयदग्निरग्रसत् स एतं प्रजापतिराग्नेयमृष्टाकंपालमपश्यत्तं
 निरवपत्तेनैवैनामग्नेरधि निरक्रीणात्तस्मादप्यन्यदेवत्यामालभमान
 आग्नेयमृष्टाकंपालं पुरस्तान्निर्वपेदग्नेरेवैनामधि निष्क्रीया लभते
 यत् (७)

वायुर्व्यवात्तस्माद्वायव्या यदिमे गर्भमदधातां तस्माद्द्यावा-
 पृथिव्या यत्सोमः प्राजिनयदग्निरग्रसत् तस्मादग्नीषोमीया
 यदनयोर्वियत्योर्वागवदत्तस्मात्सारस्वती यत्प्रजापतिरग्नेरधि
 निरक्रीणात्तस्मात्प्राजापत्या सा वा एषा सर्वदेवत्या यदजा वशा
 वायव्यामा लभेत भूतिकामो वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता वायुमेव
 स्वेन (८)

भागधेयेनोप धावति स एवैनं भूतिं गमयति द्यावापृथिव्यामा
 लभेत कृषमाणः प्रतिष्ठाकामो दिव एवास्मै पर्जन्यो वर्षति
 व्यस्यामोषधयो रोहन्ति समर्धुकमस्य सस्यं भवत्यग्नीषोमीयामा
 लभेत यः कामयेतान्नवानन्नादः स्यामित्यग्निनैवान्नमव रुन्धे
 सोमेनान्नाद्यमन्नवानेवान्नादो भवति सारस्वतीमा लभेत यः (९)

ईश्वरो वाचो वदितोः सन्वाचं न वदेद्वाग्वै सरस्वती
 सरस्वतीमेव स्वेन भागधेयेनोप धावति सैवास्मिन्वाचं दधाति
 प्राजापत्यामा लभेत यः कामयेतानभिजितमभि जयेयमिति
 प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभिरेवानभिजितमभि जयति

वाय॒व्य॒यो॒पाक॑रोति वा॒योरे॒वैना॑मव॒रुध्या ल॑भत॒ आकू॑त्यै त्वा॒
कामा॑य त्वा (१०)

इत्या॑ह यथाय॒जुरे॒वैतत्कि॑क्किटा॒कारं जु॑होति कि॒क्किटा॒कारेण॑
वै ग्रा॒म्याः प॒शवो॑ रमन्ते प्रा॒रण्याः प॑तन्ति यत्कि॑क्किटा॒कारं जु॑होति
ग्रा॒म्याणां॑ प॒शूनां॑ धृत्यै॒ पर्य॑ग्नौ क्रि॒यमाणे॑ जुहोति जीव॑न्तीमे॒वैना॑
सुव॑र्गं लो॒कङ्ग॑मयति॒ त्वं तु॒रीयां व॒शिनीं॑ व॒शासी॑त्याह दे॒वत्रै॑वैनां॑
गम॑यति स॒त्याः स॑न्तु यज॑मानस्य॒ कामा॑ इत्या॑हैष वै कामः (११)

यज॑मानस्य॒ यदना॑र्त उ॒द्वचं॑ गच्छ॑ति॒ तस्मा॑दे॒वमा॑हाजासि॒
रयि॑ष्ठेत्या॑हैष्वे॒वैनां॑ लो॒केषु॑ प्रति॑ष्ठापयति दि॒वि ते बृ॑हद्भा
इत्या॑ह सुव॑र्ग ए॒वास्मै॑ लो॒के ज्योति॑र्दधाति॒ तन्तुं॑ त॒न्वत्र॑ज॒सो
भा॒नुम॑न्विहीत्या॑हे॒माने॑वास्मै॑ लो॒कां ज्योति॑ष्मतः करोत्यनु॒ल्बणं॑
व॑यत् जो॒गुवा॑मप॒ इति॑ (१२)

आ॒ह यदे॒व य॒ज्ञ उ॒ल्बणं॑ क्रि॒यते॒ तस्यै॒वैषा॑ शा॒न्तिर्मु॑र्भव
ज॒नया॒ दैव्यं॑ ज॒नमि॒त्याह॑ मा॒नुव्यो॑ वै प्र॒जास्ता॑ ए॒वाद्याः॑
कुरु॑ते म॒नसो॑ ह॒विर॑सीत्या॑ह स्व॒गाकू॑त्यै गा॒त्राणां॑ ते गा॒त्रभा॒जो
भूया॑स्मेत्या॑हाऽऽशि॒षमे॒वैता॑मा शा॑स्ते॒ तस्यै॒ वा ए॒तस्या॑
एक॑मे॒वादे॒वय॑जनं॒ यदाल॑ब्धायाम॒भ्रः (१३)

भव॑न्ति॒ यदाल॑ब्धायाम॒भ्रः स्याद॑प्सु वा॑ प्र॒वेशये॑त्स॒र्वा
वा॑ प्रा॒श्नीया॑द्यद॒प्सु प्र॑वेशये॑द्यज्ञ॒वेश॑सं कु॒र्यात्स॒र्वामे॒व

प्राश्नीयादिन्द्रियमेवात्मन्यत्ते सा वा एषा त्रयाणामेवावरुद्धा
संवत्सरसदः सहस्रयाजिनो गृहमेधिनुस्त एवैतया यजेरन्तेषामेवैषाप्त

यत्स्वेन सारस्वतीमा लभेत् यः कामाय त्वा कामोऽप इत्यभ्रो द्विचत्वारिंशच्च॥ ——— [३]

चित्तं च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञानं च मनश्च
शक्करीश्च दर्शश्च पूर्णमासश्च बृहच्च रथन्तरं च प्रजापतिर्जयानिन्द्राय
वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतनाज्येषु तस्मै विशः समनमन्त सर्वाः
स उग्रः स हि हव्यो बभूव देवासुराः संयत्ता आसन्थ्स इन्द्रः
प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा एताञ्जयान्प्रायच्छत्तानजुहोत्ततो वै देवा
असुरानजयन् यदजयन्तञ्जयानां जयत्वः स्पर्धमानेनैते होतव्या
जयत्येव तां पृतनाम्॥ (१५)

उप पञ्चविंशतिश्च॥ ——— [४]

अग्निर्भूतानामधिपतिः स मावत्विन्द्रो ज्येष्ठानां यमः पृथिव्या
वायुरन्तरिक्षस्य सूर्यो दिवश्चन्द्रमा नक्षत्राणां बृहस्पतिर्ब्रह्मणो मित्रः
सत्यानां वरुणोऽपाः समुद्रः स्रोत्यानामन्नः साम्राज्यानामधिपति
तन्मावतु सोम ओषधीनां सविता प्रसवानां रुद्रः पशूनां
त्वष्टा रूपाणां विष्णुः पर्वतानां मरुतो गुणानामधिपतयस्ते
मावन्तु पितरः पितामहाः परेऽवरे ततास्ततामहा इह मावता
अस्मिन्ब्रह्मन् अस्मिन्क्षत्रेऽस्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन्कर्मन्स्यां
देवहृत्याम्॥ (१६)

अवरे सप्तदश च॥ _____ [५]

देवा वै यद्यज्ञेऽकुर्वत तदसुरा अकुर्वत ते देवा
 एतानभ्यातानानपश्यन्तानभ्यातन्वत यद्देवानां कर्मासीदार्ध्यत
 तद्यदसुराणां न तदार्ध्यत येन कर्मणेश्चेत्तत्र होतव्या ऋध्नोत्येव
 तेन कर्मणा यद्विश्वे देवाः समभरन्तस्मादभ्याताना वैश्वदेवा
 यत्प्रजापतिर्जयान्प्रायच्छत्तस्माञ्जयाः प्राजापत्याः (१७)

यद्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत् तद्राष्ट्रभृताः राष्ट्रभृत्वन्ते देवा
 अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत जयैरजयन्त्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत्
 यद्देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत तदभ्यातानानामभ्यातानत्वं
 यज्जयैरजयन्तञ्जयानां जयत्वं यद्राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत् तद्राष्ट्रभृताः
 राष्ट्रभृत्त्वं ततो देवा अभवन्परासुरा यो भ्रातृव्यवान्थस्याथ्स
 एताञ्जुह्यादभ्यातानैरेव भ्रातृव्यानभ्यातनुते जयैर्जयति राष्ट्रभृद्धी
 राष्ट्रमा दत्ते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥ (१८)

प्राजापत्याः सौष्टादश च॥ _____ [६]

ऋताषाडृतधामाग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोऽप्सरस ऊर्जो नाम
 स इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा ताभ्यः
 स्वाहा संहितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य मरीचयोऽप्सरसं
 आयुवंः सुषुम्नः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्वस्तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो
 बेकुरयो भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वस्तस्य दक्षिणा अप्सरसः

स्तवाः प्रजापतिर्विश्वकर्मा मनः (१९)

गन्धर्वस्तस्यर्ख्सामान्यप्सरसो वह्नय इषिरो विश्वव्यचा
वातो गन्धर्वस्तस्यापोऽप्सरसो मुदा भुवनस्य पते यस्य
त उपरि गृहा इह च। स नो रास्वाज्यानि५ रायस्पोष५
सुवीर्य५ संवत्सरीणा५ स्वस्तिम्। परमेष्ठ्यधिपतिर्मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य
विश्वमप्सरसो भुवः सुक्षितिः सुभूतिर्भद्रकृत्सुवर्वाङ्मूर्जन्यो
गन्धर्वस्तस्य विद्युतोऽप्सरसो रुचो दूरेहेतिरमृडयः (२०)

मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरुवश्चारुः कृपणकाशी
कामो गन्धर्वस्तस्याधयोऽप्सरसः शोचयन्तीर्नाम स इदं ब्रह्म क्षत्रं
पातु ता इदं ब्रह्म क्षत्रं पान्तु तस्मै स्वाहा ताभ्यः स्वाहा स नो
भुवनस्य पते यस्य त उपरि गृहा इह च। उरु ब्रह्मणेऽस्मै क्षत्राय
महि शर्म यच्छ॥ (२१)

मनोऽमृडयः षट्त्वारिंशच्च॥

[७]

राष्ट्रकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रमव
रुन्धे राष्ट्रमेव भवत्यात्मने होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं प्रजा
राष्ट्रं पशवो राष्ट्रं यच्छ्रेष्ठो भवति राष्ट्रेणैव राष्ट्रमव रुन्धे वसिष्ठः
समानानां भवति ग्रामकामाय होतव्या राष्ट्रं वै राष्ट्रभृतो राष्ट्रं
संजाता राष्ट्रेणैवास्मै राष्ट्रं संजातानव रुन्धे ग्रामी (२२)

एव भवत्यधिदेवने जुहोत्यधिदेवन एवास्मै सजातानव रुन्धे

त ए॒न॒म॒व॑रुद्धा॒ उप॑ तिष्ठन्ते रथमुख ओज॑स्कामस्य होत॒व्या॑ ओजो॒
वै रा॑ष्ट्रभूत॒ ओजो॒ रथ॒ ओज॑सैवास्मा॒ ओजो॑ऽव॒ रुन्ध॒ ओज॑स्व्ये॒व
भ॑वति॒ यो रा॑ष्ट्रादप॑भूतः स्यात्तस्मै॑ होत॒व्या॑ याव॑न्तोऽस्य॒ रथाः॒
स्यु॒स्तान्ब्रू॒याद्यु॒ङ्घ्रिमि॑ति॒ रा॒ष्ट्रमे॒वास्मै॑ युनक्ति (२३)

आहु॑तयो॒ वा ए॒तस्या॑क्लृप्ता॒ यस्य॑ रा॒ष्ट्रं न कल्प॑ते स्वर॒थस्य॒
दक्षि॑णं च॒क्रं प्र॑वृह्य॒ नाडी॑मभि जु॒हुया॑दाहु॒तीरे॒वास्य॑ कल्पयति॒ ता
अ॑स्य॒ कल्प॑माना रा॒ष्ट्रम॑नु॒ कल्प॑ते सङ्ग्रामे॒ संय॑त्ते होत॒व्या॑ रा॒ष्ट्रं
वै रा॑ष्ट्रभूतो॑ रा॒ष्ट्रे खलु॒ वा ए॒ते व्याय॑च्छन्ते॒ ये स॑ङ्ग्रम॒ संय॑न्ति॒
यस्य॒ पूर्॒वस्य॑ जुह॑ति॒ स ए॒व भ॑वति॒ जय॑ति॒ तं स॑ङ्ग्रमं मा॒न्धुक॒
इ॒ध्मः (२४)

भ॒व॒त्यङ्गा॑रा ए॒व प्र॑ति॒वेष्ट॑माना अ॒मित्रा॑णामस्य॒ सेना॑
प्रति॑ वेष्टयन्ति॒ य उ॒न्माद्ये॒त्तस्मै॑ होत॒व्या॑ गन्ध॒र्वाप्स॒रसो॒ वा
ए॒तमु॒न्मा॑दयन्ति॒ य उ॒न्माद्य॑त्येते॒ खलु॒ वै ग॑न्ध॒र्वाप्स॒रसो॒
यद्रा॑ष्ट्रभूत॒स्तस्मै॑ स्वाहा॒ ताभ्यः॒ स्वाहे॑ति॒ जुहो॑ति॒ तेनै॒वैना॑ञ्छमयति॒
नैय॑ग्रोध॒ औदु॑म्बर॒ आश्व॑त्थः॒ प्लाक्ष॑ इती॒ध्मो भ॑वत्येते॒ वै
ग॑न्ध॒र्वाप्स॒रसा॑ गृहाः॒ स्व ए॒वैनान् (२५)

आ॒य॒त॒ने श॑मयत्यभि॒चर॑ता प्रतिलो॒मं हो॑त॒व्याः प्रा॑णाने॒वास्य॑
प्र॒तीचः॒ प्रति॑ यौति॒ तं ततो॒ येन॒ केन॑ च स्तृणुते॒ स्वकृ॑त॒ इरि॑णे
जुहो॑ति॒ प्रद॒रे वै॒त॒द्वा अ॒स्यै निर्ऋ॑तिगृहीतं॒ निर्ऋ॑तिगृहीत ए॒वैनं॒

निर्ऋत्या ग्राहयति यद्वाचः क्रूरन्तेन वर्षद्वरोति वाच एवैनं क्रूरेण
प्र वृश्चति ताजगार्तिमाच्छति यस्य कामयेतान्नाद्यम् (२६)

आ ददीयेति तस्य सभायामुत्तानो निपद्य भुवनस्य पतु
इति तृणानि सं गृहीयात्प्रजापतिर्वै भुवनस्य पतिः प्रजा-
पतिनैवास्यान्नाद्यमा दत्त इदमहममुष्यामुष्यायुणस्यान्नाद्यं
हरामीत्याहान्नाद्यमेवास्य हरति षड्विहरति षड्वा ऋतवः
प्रजापतिनैवास्यान्नाद्यमादायर्तवोऽस्मा अनु प्र यच्छन्ति (२७)

यो ज्येष्ठबन्धुरपभूतः स्यात्तः स्थलेऽवसाय्यं ब्रह्मौदनं
चतुःशरावं पक्त्वा तस्मै होतव्या वर्षं वै राष्ट्रभृतो वर्षं स्थलं
वर्षणैवेनं वर्षं समानानां गमयति चतुःशरावो भवति दिक्ष्वेव
प्रति तिष्ठति क्षीरे भवति रुचमेवास्मिन्दधात्युद्धरति श्रुतत्वाय
सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय चत्वारं आर्षेयाः प्राश्नन्ति दिशामेव
ज्योतिषि जुहोति॥ (२८)

ग्रामी युनक्तीधमः स्व एवेनान्नाद्यं यच्छन्त्येकान्नपञ्चाशच्च॥ [८]

देविका निर्वपेत्प्रजाकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि व
खलु वै प्रजाश्छन्दोभिरेवास्यै प्रजाः प्र जनयति प्रथमं धातारं
करोति मिथुनी एव तेन करोत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते राका
प्र सिनीवाली जनयति प्रजास्वेव प्रजातासु कुह्वा वाचं दधात्येता
एव निर्वपेत्पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि (२९)

इव खलु वै पशवश्छन्दोभिरेवास्मै पशून् जनयति प्रथमं
 धातारं करोति प्रैव तेन वापयत्यन्वेवास्मा अनुमतिर्मन्यते राते
 राका प्र सिनीवाली जनयति पशून् प्रजातान्कुह्वी प्रतिष्ठापयत्येता
 एव निर्वपेद्गामकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसीव खलु वै
 ग्रामश्छन्दोभिरेवास्मै ग्रामम् (३०)

अव रुन्धे मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवैनं ग्रामस्य
 दधात्येता एव निर्वपेज्ज्योगामयावी छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि
 खलु वा एतमभि मन्यन्ते यस्य ज्योगामयति छन्दोभिरेवैनमगदं
 करोति मध्यतो धातारं करोति मध्यतो वा एतस्याक्लृप्तं यस्य
 ज्योगामयति मध्यत एवास्य तेन कल्पयत्येता एव निः (३१)

वपेद्यं यज्ञो नोपनमेच्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि
 खलु वा एतं नोप नमन्ति यं यज्ञो नोपनमति प्रथमं धातारं
 करोति मुखत एवास्मै छन्दांसि दधात्युपैनं यज्ञो नमत्येता
 एव निर्वपेदीजानश्छन्दांसि वै देविका यातयामानीव खलु वा
 एतस्य छन्दांसि य ईजान उत्तमं धातारं करोति (३२)

उपरिष्ठादेवास्मै छन्दांस्ययातयामान्यव रुन्ध उपैनमुत्तरो
 यज्ञो नमत्येता एव निर्वपेद्यं मेधा नोपनमेच्छन्दांसि वै
 देविकाश्छन्दांसि खलु वा एतं नोप नमन्ति यं मेधा नोपनमति

प्रथमं धातारं करोति मुखत एवास्मै छन्दांसि दधात्युपैनं मेधा
नमत्येता एव निर्वपेत् (३३)

रुक्कामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसीव खलु वै
रुक्छन्दोभिरेवास्मिन्नुचं दधाति क्षीरे भवन्ति रुचमेवास्मिन्दधति
मध्यतो धातारं करोति मध्यत एवैनं रुचो दधाति गायत्री
वा अनुमतिस्त्रिष्टुग्राका जगती सिनीवाल्यानुष्टुप्कुहूर्धाता
वषट्कारः पूर्वपक्षो राकापरपक्षः कुहूरमावास्या सिनीवाली
पौर्णमास्यनुमतिश्चन्द्रमा धाताऽष्टौ (३४)

वसवोऽष्टाक्षरा गायत्र्येकादश रुद्रा एकादशाक्षरा
त्रिष्टुब्धादशादित्या द्वादशाक्षरा जगती प्रजापतिरनुष्टुब्धाता
वषट्कार एतद्वै देविकाः सर्वाणि च छन्दांसि सर्वाश्च देवता
वषट्कारस्ता यथ्सह सर्वा निर्वपेदीश्वरा एनं प्रदहो द्वे प्रथमे निरुप्य
धातुस्तृतीयं निर्वपेत्तथो एवोत्तरे निर्वपेत्तथैनं न प्र दहन्त्यथो यस्मै
कामाय निरुप्यन्ते तमेवाभिरुपाप्नोति॥ (३५)

पशुकामश्छन्दांसि वै देविकाश्छन्दांसि ग्रामङ्कल्पयत्येता एव निरुत्तमन्धातारं करोति मेधा नमत्येता
एव निर्वपेदष्टौ दहन्ति नवं च (९) देविकाः प्रजाकामो मिथुनी पशुकाम॥—————[९]

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्स्वावेशो अनमीवो भवा नः।
यत्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे। वास्तोष्पते
शग्मया स३सदा ते सक्षीमहि रण्वया गातुमत्या॥ आवः क्षेम उत

योगे वरं नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। यत्स्यायं प्रातरग्निहोत्रं
जुहोत्याहुतीष्टका एव ता उप धत्ते (३६)

यजमानोऽहोरात्राणि वा एतस्येष्टका य आहिताग्निर्यत्स्यायं
प्रातर्जुहोत्यहोरात्राण्येवात्वेष्टकाः कृत्वोप धत्ते दशं समानत्रं जुहोति
दशाक्षरा विराड्विराजमेवात्वेष्टकां कृत्वोप धत्तेऽथो विराज्येव
यज्ञमाप्नोति चित्यंश्चित्योऽस्य भवति तस्माद्यत्र दशोषित्वा प्रयाति
तद्यज्ञवास्त्ववास्त्वेव तद्यत्ततोऽर्वाचीनम् (३७)

रुद्रः खलु वै वास्तोष्पतिर्यदहुत्वा वास्तोष्पतीयं प्रयायाद्रुद्र
एनं भूत्वाऽग्निरनूत्थाय हन्याद्वास्तोष्पतीयं जुहोति भागधेयेनैवैनं
शमयति नार्तिमाच्छति यजमानो यद्युक्ते जुहुयाद्यथा प्रयाते
वास्तावाहुतिं जुहोति तादृगेव तद्यदयुक्ते जुहुयाद्यथा क्षेम आहुतिं
जुहोति तादृगेव तदहुतमस्य वास्तोष्पतीयं स्यात् (३८)

दक्षिणो युक्तो भवति सव्योऽयुक्तोऽथ वास्तोष्पतीयं
जुहोत्युभयमेवाकरपरिवर्गमेवैनं शमयति यदेकया जुहुयाद्विहोमं
कुर्यात्पुरोनुवाक्यामनूच्य याज्यया जुहोति सदेवत्वाय यद्धुत
आदध्याद्रुद्रं गृहानन्वारोहयेद्यदवक्षाणान्यसं प्रक्षाप्य प्रयायाद्यथा
यज्ञवेशसं वादहनं वा तादृगेव तदयं ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्योः
समारोहयति (३९)

एष वा अग्रेयोनिः स्व एवैनं योनौ समारोहयत्यथो
 खल्वाहुर्यदरण्योः समारूढो नश्येदुदस्याग्निः सीदेत्पुनराधेयः
 स्यादिति या ते अग्रे यज्ञियां तनूस्तयेह्या रोहेत्यात्मन्त्समारोहयते
 यजमानो वा अग्रेयोनिः स्वायामेवैनं योन्याः समारोहयते॥ (४०)

धत्तेऽर्वाचीनं स्यात्समारोहयति पञ्चचत्वारिंशच्च॥ [१०]

त्वमग्रे बृहद्वयो दधांसि देव दाशुषे। कविर्गृहपतिर्युवा॥
 हव्यवाङ्गिरजरः पिता नो विभुर्विभावा सुदृशीको अस्मे।
 सुगारुहपत्याः समिषो दिदीह्यस्मद्रियख्सम्मिमीहि श्रवांसि। त्वं
 च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे। प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः।
 ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्। श्येनो
 गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः (४१)

पवित्रमत्येति रेभन्। आ विश्वदेवः सत्पतिः सूक्तेरद्या
 वृणीमहे। सत्यसंवः सवितारम्॥ आ सत्येन रजसा वर्तमानो
 निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च। हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति
 भुवना विपश्यन्। यथा नो अदितिः करत्पश्चे नृभ्यो यथा गवै।
 यथा तोकाय रुद्रियम्। मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो
 गोषु मा (४२)

नो अश्वेषु रीरिषः। वीरान्मा नो रुद्र भामितो वधीरुहविष्मन्तो
 नमसा विधेम ते। उदप्रुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव

घोषाः। गिरिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन्।
 हृ॒सैरिव॑ सखिभिर्वावदद्भिरश्मन्मयानि नहन्ता व्यस्यन्।
 बृहस्पतिरभि कनिक्कदद्वा उ॒त प्रास्तौ॒दुच्च॑ वि॒द्वा॑ अ॒गायत्। ए॒न्द्र
 सान॒सि॑ र॒यिम् (४३)

स॒जित्वा॑न॒ सदा॒सह॑म्। व॒र्षिष्ठ॑मू॒तये॑ भ॒र। प्र॒ संसा॑हिषे
 प॒रुहू॑त॒ शत्रू॑ज्येष्ठस्ते शु॒ष्मं इ॒ह रा॒तिर॑स्तु। इन्द्रा भ॑र॒ दक्षि॑णेना
 व॒सूनि॒ पतिः॑ सिन्धू॒नाम॑सि रे॒वती॑नाम्। त्व॑ सु॒तस्य॑ पी॒तये॑ स॒द्यो
 वृ॒द्धो अ॑जायथाः। इन्द्र॒ ज्यैष्ठ्या॑य सु॒क्रतो॑। भुव॑स्त्वमिन्द्र॒ ब्रह्म॑णा
 म॒हान्भुवो॑ वि॒श्वेषु॑ स॒र्वने॑षु य॒ज्ञियः॑। भुवो॑ नृ॒श्च्यौ॒तो वि॒श्वस्मि॑न्भरे
 ज्येष्ठ॑श्च॒ मन्त्रः॑ (४४)

वि॒श्वच॑र्षणे। मि॒त्रस्य॑ च॒र्षणी॑धृतः श्रवो॑ दे॒वस्य॑ सान॒सिम्।
 स॒त्यं चि॒त्रश्र॑वस्तमम्। मि॒त्रो ज॑नान् यातयति प्र॒जान॑न्मि॒त्रो
 दा॒धार पृ॑थि॒वीमु॑त द्याम्। मि॒त्रः कृ॑ष्टीरनि॒मिषा॑भि च॒ष्टे स॒त्याय॑
 ह॒व्यं घृ॑तव॒द्विधे॑म। प्र॒ स मि॑त्र॒ मर्तो॑ अस्तु प्र॒यस्वा॑न् यस्तं
 आ॒दित्य॑ शि॒क्षति॑ व्र॒तेन॑। न ह॑न्यते॒ न जी॑यते॒ त्वोतो॑ नै॒नम॑हो
 अ॒श्नोत्य॑न्ति॒तो न दू॑रात्। यत् (४५)

चि॒द्धि ते॒ विशो॑ यथा॒ प्र दे॑व वरुण व्र॒तम्। मि॒नीम॑सि द्यवि॒द्यवि॑।
 यत्किं चे॒दं व॑रुण॒ दैव्ये॑ जने॒ऽभिद्रो॑हं म॒नुष्या॑श्च॒राम॑सि। अचि॑न्ती
 यत्तव॑ धर्मा॒ युयो॑पि॒म मा न॒स्तस्मा॑दे॒नसो॑ दे॒व री॑रिषः। कि॒त॒वासो॑

यद्रि॒रि॒पुर्न॑ दी॒वि यद्वा॑ घा स॒त्यमु॑त यन्न वि॒द्म। सर्वा॑ ता वि ष्य॑
शि॒थिरे॒वं दे॒वाथा॑ ते स्याम वरुण प्रि॒यासः॑॥ (४६)

सोमो गोषु मा रयिं मन्त्रो यच्छि॑थिरा स॒प्त च॑॥—————[११]

पूर्ण॑र्षयोऽग्निना॒ ये दे॒वाः सूर्यो॑ मा सन्त्वा॑ नह्यामि वषट्कारः स ख॑दिर उ॒पयाम॑गृहीतोऽसि॒ यां वै
त्वे क्रतुं॑ प्र दे॒वमेका॑दश॥—————[१२] पूर्णा॑ संह॒जान्तवा॑ग्ने प्रा॒णैरे॒व षट्त्रिं॑शत्॥36॥ पूर्णा॑ सन्ति॑ दे॒वाः॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां तृतीयकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः ॥

पूर्णा पश्चादुत पूर्णा पुरस्तादुन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाया।
 तस्यां देवा अधि संवसन्त उत्तमे नाकं इह मादयन्ताम्। यत्ते देवा
 अदधुर्भागधेयममावास्ये संवसन्तो महित्वा। सा नो यज्ञं पिपृहि
 विश्ववारे रयिं नो धेहि सुभगे सुवीरम्। निवेशनी संगमनी वसूनां
 विश्वा रूपाणि वसून्यावेशयन्ती। सहस्रपोषः सुभगा रराणा सा
 न आ गन्वर्चसा (१)

संविदाना। अग्नीषोमौ प्रथमौ वीर्येण वसून्नुद्रानादित्यानिह
 जिन्वतम्। माध्यः हि पौर्णमासं जुषेथां ब्रह्मणा वृद्धौ
 सुकृतेन सातावथास्मभ्यः सहवीराः रयिं नि यच्छतम्।
 आदित्याश्चाङ्गिरसश्चाग्नीनादधत ते दर्शपूर्णमासौ प्रैप्सन्तेषामङ्गिरसा
 निरुतः हविरासीदथादित्या एतौ होमावपश्यन्तावजुहवुस्ततो वै
 ते दर्शपूर्णमासौ (२)

पूर्वं आलभन्त दर्शपूर्णमासावालभमान एतौ होमौ
 पुरस्ताञ्जुहुयात्साक्षादेव दर्शपूर्णमासावा लभते ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति स त्वै दर्शपूर्णमासावालभेत य एनयोरनुलोमं च
 प्रतिलोमं च विद्यादित्यमावास्याया ऊर्ध्वं तदनुलोमं पौर्णमास्यै
 प्रतीचीनं तत्प्रतिलोमं यत्पौर्णमासीं पूर्वामालभेत प्रतिलोममेनावा

लभेतामुमपक्षीयमाणमन्वपं (३)

क्षीयेत सारस्वतौ होमौ पुरस्ताञ्जुहुयादमावास्यां वै
 सरस्वत्यनुलोममेवैनावा लभतेऽमुमाप्यायमानमन्वा प्यायत
 आग्रावैष्णवमेकादशकपालं पुरस्तान्निर्वपेत्सरस्वत्यै चरुः सरस्वते
 द्वादशकपालं यदाग्नेयो भवत्यग्निर्वै यज्ञमुखं यज्ञमुखमेवर्द्धि
 पुरस्ताद्धत्ते यद्वैष्णवो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेवारभ्य प्र
 तनुते सरस्वत्यै चरुर्भवति सरस्वते द्वादशकपालोऽमावास्यां वै
 सरस्वती पूर्णमासः सरस्वान्तावेव साक्षादा रभत ऋध्नोत्याभ्यां
 द्वादशकपालः सरस्वते भवति मिथुनत्वाय प्रजात्यै मिथुनौ गावौ
 दक्षिणा समृद्धौ॥ (४)

वर्चसा वै ते दर्शपूर्णमासावपं तनुते सरस्वत्यै पञ्चविंशतिश्च॥ [१]

ऋषयो वा इन्द्रं प्रत्यक्षं नापश्यन्तं वसिष्ठः प्रत्यक्षं
 पश्यत्सोऽब्रवीद्ब्राह्मणं ते वक्ष्यामि यथा त्वत्पुरोहिताः प्रजाः
 प्रजनिष्यन्तेऽथ मेतरेभ्य ऋषिभ्यो मा प्र वोच इति तस्मा
 एतान्स्तोमभागानब्रवीत्ततो वसिष्ठपुरोहिताः प्रजाः प्राजायन्त
 तस्माद्वासिष्ठो ब्रह्मा कार्यः प्रैव जायते रश्मिरसि क्षयाय त्वा क्षयं
 जिन्वेति (५)

आहु देवा वै क्षयौ देवेभ्य एव यज्ञं प्राहु प्रेतिरसि धर्माय त्वा
 धर्मं जिन्वेत्याह मनुष्या वै धर्मो मनुष्येभ्य एव यज्ञं प्राहान्वितिरसि

दिवे त्वा॒ दिवं॑ जि॒न्वेत्या॑हैभ्य ए॒व लो॒केभ्यो॑ य॒ज्ञं प्राह॑ विष्ट॒म्भोऽसि॒
वृष्ट्यै॑ त्वा॒ वृष्टिं॑ जि॒न्वेत्या॑ह वृष्टि॑मे॒वाव॑ (६)

रु॒न्धे प्र॒वा॒स्यनु॑वासीत्या॑ह मिथु॒नत्वा॑यो॒शिग॑सि वसु॑भ्यस्त्वा॒
वसू॑ञ्जि॒न्वेत्या॑हाष्टौ वस॑व॒ एका॑दश रु॒द्रा द्वा॑द॒शादि॒त्या ए॒ताव॑न्तो॒
वै दे॒वास्तेभ्य॑ ए॒व य॒ज्ञं प्रा॒हौजो॑ऽसि पि॒तृभ्य॑स्त्वा पि॒तृञ्जि॒न्वेत्या॑ह
दे॒वाने॒व पि॒तृन॑नु सं त॑नोति॒ तन्तु॑रसि प्र॒जाभ्य॑स्त्वा प्र॒जा जि॒न्व (७)

इत्या॑ह पि॒तृने॒व प्र॒जा अनु॑ सं त॑नोति पृ॒तना॒षाड॑सि
प॒शुभ्य॑स्त्वा प॒शूञ्जि॒न्वेत्या॑ह प्र॒जा ए॒व प॒शून॑नु सं त॑नोति
रे॒वद॒स्योष॑धीभ्य॒स्त्वोष॑धीर्जि॒न्वेत्या॑होष॑धीष्वे॒व प॒शून्प्रति॑-
ष्ठाप॑यत्यभि॒जिद॑सि यु॒क्तग्रा॒वेन्द्रा॑य॒ त्वेन्द्र॑ जि॒न्वेत्या॑हाभि॒जित्या॑
अधि॑पतिरसि प्रा॒णाय॑ त्वा प्रा॒णम् (८)

जि॒न्वेत्या॑ह प्र॒जास्वे॒व प्रा॒णान्द॑धाति त्रि॒वृद॑सि प्र॒वृद॑सीत्या॑ह
मिथु॒नत्वा॑य॒ स॒रोहो॑ऽसि नी॒रोहो॑ऽसीत्या॑ह प्र॒जात्यै॑ वसु॒कोऽसि॒
वेष॑श्चिरसि॒ वस्य॑ष्टि॒रसीत्या॑ह प्र॒तिष्ठि॑त्यै॥ (९)

जि॒न्वेत्य॑व॒ प्र॒जा जि॒न्व प्रा॒णञ्चि॒॑शच्च॑॥ [२]

अ॒ग्निना॑ दे॒वेन॒ पृ॒त॒ना ज॑यामि गाय॒त्रेण॒ छन्द॑सा त्रि॒वृता॒ स्तोमे॑न
रथ॑न्त॒रेण॒ साम्ना॑ वष॒ट्कारे॑ण॒ वज्रे॑ण॒ पूर्व॑जान्भ्रातृ॒व्यान्ध॑रान्पा॒दयाम्य॑वैनान्
प्र॒त्ये॒नान्नु॑देऽस्मि॒न्क्षये॑ऽस्मिन्भूमि॒लोके॒ योऽस्मान्द्वेष्टि॑ यं च॑ व॒यं
द्वि॒ष्मो वि॒ष्णोः क्र॑मे॒णात्ये॑नान्क्रामा॒मीन्द्रे॑ण दे॒वेन॒ पृ॒त॒ना ज॑यामि

त्रैष्टुभेन छन्दसा पञ्चदशेन स्तोमेन बृहता साम्ना वषट्कारेण
वज्रेण (१०)

सहजान् विश्वेभिर्देवेभिः पृतना जयामि जागतेन छन्दसा
सप्तदशेन स्तोमेन वामदेव्येन साम्ना वषट्कारेण वज्रेणापरजानिन्द्रेण
सयुजो वयं सासह्याम पृतन्यतः। घन्तो वृत्राण्यप्रति। यत्ते अग्ने
तेजस्तेनाहं तेजस्वी भूयासं यत्ते अग्ने वर्चस्तेनाहं वचस्वी भूयासं
यत्ते अग्ने हरस्तेनाहं हरस्वी भूयासम्॥ (११)

बृहता साम्ना वषट्कारेण वज्रेण पङ्क्तवारिंशच्च॥—————[३]

ये देवा यज्ञहनो यज्ञमुषः पृथिव्यामध्यासते। अग्निर्मा तेभ्यो
रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। आगन्म मित्रावरुणा वरेण्या रात्रीणां
भागो युवयोर्यो अस्ति। नाकं गृह्णानाः सुकृतस्य लोके तृतीयं पृष्ठे
अधि रोचने दिवः। ये देवा यज्ञहनो यज्ञमुषोऽन्तरिक्षेऽध्यासते।
वायुर्मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्। यास्ते रात्रीः
सवितः (१२)

देवयानीरन्तरा द्यावापृथिवी वियन्ति। गृहैश्च सर्वैः प्रजया
न्वग्रे सुवो रुहाणास्तरता रजांसि। ये देवा यज्ञहनो यज्ञमुषो
दिव्यध्यासते। सूर्यो मा तेभ्यो रक्षतु गच्छेम सुकृतो वयम्।
येनेन्द्राय समभरः पयांस्युत्तमेन हविषा जातवेदः। तेनाग्ने त्वमुत
वर्धयेम संजातानां श्रेष्ठ्य आ धेह्येनम्। यज्ञहनो वै देवा

यज्ञमुषः (१३)

सन्ति त एषु लोकेष्वासत आददाना विमथाना यो ददाति यो यजते तस्य। ये देवा यज्ञहनः पृथिव्यामध्यासते ये अन्तरिक्षे ये दिवीत्याहेमानेव लोकाऽस्तीर्त्वा सगृहः सपशुः सुवर्गं लोकमेत्यप वै सोमैनेजानाद्देवतांश्च यज्ञश्च कामन्त्याग्नेयं पञ्चकपालमुदवसानीयं निर्वपेदग्निः सर्वा देवताः (१४)

पाङ्क्तौ यज्ञो देवतांश्चैव यज्ञं चाव रुन्धे गायत्रो वा अग्निर्गायत्रछन्दास्तं छन्दसा व्यर्धयति यत्पञ्चकपालं करोत्यष्टाकपालः कार्योऽष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्गायत्रछन्दाः स्वेनैवैनं छन्दसा समर्धयति पङ्क्तौ याज्यानुवाक्ये भवतः पाङ्क्तौ यज्ञस्तेनैव यज्ञान्नैति॥ (१५)

सवितुर्देवा यज्ञमुषः सर्वा देवतास्त्रिचत्वारिंशच्च॥ [४]

सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पातु वायुरन्तरिक्षाद्यजमानोऽग्निर्मा पातु चक्षुषः। सक्ष शूष सवितुर्विश्वचर्षण एतेभिः सोमं नामभिर्विधेम ते तेभिः सोमं नामभिर्विधेम ते। अहं परस्तादहमवस्तादहं ज्योतिषा वि तमो ववार। यदन्तरिक्षं तदु मे पिताभूदहं सूर्यमुभयतो ददर्शाहं भूयासमुत्तमः समानानाम् (१६)

आ समुद्रादाऽन्तरिक्षात्प्रजापतिरुद्धिं च्यावयातीन्द्रः प्र स्रौतु मरुतो वर्षयन्तून्नम्भय पृथिवीं भिन्द्वीदं दिव्यं नभः। उद्रो दिव्यस्य

नो देहीशानो वि सृजा दृतिम्। पशवो वा एते यदादित्य एष रुद्रो
यदग्निरोषधीः प्रास्याग्नावादित्यं जुहोति रुद्रादेव पशूनन्तर्दधात्यथो
ओषधीष्वेव पशून् (१७)

प्रतिष्ठापयति कविर्यज्ञस्य वि तनोति पन्थां नाकस्य पृष्ठे अधि
रोचने दिवः। येन हव्यं वहसि यासि दूत इतः प्रचेता अमुतः
सनीयान्। यास्ते विश्वाः समिधः सन्त्यग्ने याः पृथिव्यां बरुहिषि
सूर्ये याः। तास्ते गच्छन्त्वाहुतिं घृतस्य देवायते यजमानाय शर्म।
आशासानः सुवीर्यं रायस्पोषः स्वश्वियम्। बृहस्पतिना राया
स्वगाकृतो मह्यं यजमानाय तिष्ठ॥ (१८)

समानानामोषधीष्वेव पशून्मह्यं यजमानायैकञ्च॥ [५]

सं त्वां नह्यामि पयसा घृतेन सं त्वां नह्याम्यप ओषधीभिः।
सं त्वां नह्यामि प्रजयाहमद्य सा दीक्षिता संनवो वाजमस्मे। प्रैतु
ब्रह्मणस्पती वेदिं वर्णेन सीदतु। अथाहमनुकामिनी स्वे लोके
विशा इह। सुप्रजसंस्त्वा वयं सुपत्नीरुपं सेदिम। अग्ने सपत्नदं
भनमदब्धासो अदाभ्यम्। इमं वि प्यामि वरुणस्य पाशम् (१९)

यमबध्नीत सविता सुकेतः। धातुश्च योनौ सुकृतस्य लोके
स्योनं मे सह पत्यां करोमि। प्रेह्युदेह्युतस्य वामीरन्वग्निस्ते-
ऽग्रं नयत्वदितिर्मध्यं ददतां रुद्रावसृष्टासि युवा नाम मा
मां हिंसीर्वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो वो देवेभ्यः

प॒त्रेज॑नीर्गृह्णामि॒ य॒ज्ञाय॑ वः प॒त्रेज॑नीः सा॒दयामि॒ विश्व॑स्य ते
विश्वा॑वतो॒ वृष्णि॑यावतः (२०)

तवा॑ग्ने वा॒मीरनु॑ स॒न्दृशि॑ विश्वा॒ रेता॑ंसि धिषी॒यागं॑ दे॒वान्
य॒ज्ञो नि॑ दे॒वीर्दे॒वेभ्यो॑ य॒ज्ञम॑शिषन्नस्मिन्सु॒न्वति॑ यज॑मान आ॒शिषः
स्वाहा॑कृताः समु॒द्रेष्ठा॑ गन्ध॒र्वमा॑ तिष्ठ॒ताऽनु॑ वा॒तस्य॑ प॒त्मन्नि॒ड
ईडि॑ताः॥ (२१)

पाशं॒ वृष्णि॑यावतस्त्रि॒ंशच्च॑॥ [६]

व॒षट्कारो॑ वै गा॒यत्रि॑यै शिरो॑ऽच्छि॒नत्तस्यै॑ रसः॒ परा॑प॒त॒त्स
पृ॒थि॒वीं प्रा॑वि॒श॒त्स खा॑दि॒रोऽभ॒व॒द्यस्य॑ खादि॒रः सु॒वो भ॑व॒ति
छ॒न्द॑सामे॒व रसे॑नाव॒ द्यति॑ सर॑सा अ॒स्याहु॑तयो भव॒न्ति
तृ॒तीय॑स्यामि॒तो दि॒वि सोम॑ आसी॒त्तं गा॑य॒त्र्याह॑र॒त्तस्य॑ पर्ण॑म॒च्छि॒द्यत्
तत्प॒र्णोऽभ॒व॒त्तत्प॒र्णस्य॑ पर्ण॒त्वं यस्य॑ पर्ण॒मयी॑ जुहूः (२२)

भ॑व॒न्ति सौ॒म्या अ॒स्याहु॑तयो भव॒न्ति जु॒षन्ते॑ऽस्य दे॒वा
आहु॑तीर्दे॒वा वै ब्रह्म॑न्नवदन्त॒ तत्प॒र्ण उपा॑शृणो॒त्सुश्र॑वा॒ वै नाम॒
यस्य॑ पर्ण॒मयी॑ जुहू॒र्भव॑न्ति॒ न पा॒पं श्लो॒कं शृ॑णोति॒ ब्रह्म॑
वै पर्णो॑ विण्म॒रुतोऽन्नं॑ विण्मा॒रुतो॑ऽश्व॒त्थो यस्य॑ पर्ण॒मयी॑
जुहू॒र्भव॑त्याश्व॒त्थ्युप॑भृद्ब्रह्म॒णैवान्न॑मव॒ रुन्धे॑ऽथो ब्रह्म॑ (२३)

ए॒व वि॒श्य॒र्ध्यू॒हति॑ रा॒ष्ट्रं वै पर्णो॑ विड॑श्व॒त्थो यत्पर्ण॑मयी॑
जुहू॒र्भव॑त्याश्व॒त्थ्युप॑भृद्वा॒ष्ट्रमे॒व वि॒श्य॒र्ध्यू॒हति॑ प्र॒जाप॑ति॒र्वा अ॑जुहो॒त्सा

यत्राहुतिः प्रत्यतिष्ठत्ततो विकङ्कत उदतिष्ठत्ततः प्रजा असृजत यस्य
वैकङ्कती ध्रुवा भवन्ति प्रत्येवास्याहुतयस्तिष्ठन्त्यथो प्रैव जायत
एतद्वै सुचा९ रूपं यस्यैव९रूपाः सुचो भवन्ति सर्वाण्येवैन९
रूपाणि पशूनामुप तिष्ठन्ते नास्यापरूपमात्मजायते॥ (२४)

जुहुरथो ब्रह्म सुचा९ सप्तदश च॥ [७]

उपयामगृहीतोऽसि प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं
गृह्णामि दक्षाय दक्षवृधे रातं देवेभ्योऽग्निजिह्वेभ्यस्त्वर्तायुभ्य
इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो वातापिभ्यः पर्जन्यात्मभ्यो दिवे
त्वान्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वापेन्द्र द्विषतो मनोऽप जिज्यासतो
जह्यप यो नोऽरातीयति तं जहि प्राणाय त्वापानाय त्वा व्यानाय
त्वा सते त्वासते त्वाद्ध्यस्त्वौषधीभ्यो विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यो
यतः प्रजा अक्विद्रा अजायन्त तस्मै त्वा प्रजापतये विभूदान्ने
ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं जुहोमि॥ (२५)

ओषधीभ्यश्चतुर्दश च॥ [८]

यां वा अध्वर्युश्च यजमानश्च देवतामन्तरितस्तस्या आ वृश्चेते
प्राजापत्यं दधिग्रहं गृह्णीयात्प्रजापतिः सर्वा देवता देवताभ्य एव
नि हुवाते ज्येष्ठो वा एष ग्रहाणां यस्येष गृह्यते ज्यैष्ठ्यमेव
गच्छति सर्वासां वा एतद्देवताना९ रूपं यदेष ग्रहो यस्येष गृह्यते
सर्वाण्येवैन९ रूपाणि पशूनामुप तिष्ठन्त उपयामगृहीतः (२६)

अ॒सि॒ प्र॒जाप॑तये त्वा॒ ज्योति॑ष्मते॒ ज्योति॑ष्मन्तं गृह्णामीत्या॑ह
 ज्योति॑रे॒वैन॑ ५ समा॒नाना॑ करोत्यग्निजिह्वेभ्यस्त्वर्तायुभ्य
 इत्या॑हैताव॑तीर्वै दे॒वता॒स्ताभ्य॑ ए॒वैन॑ ५ सर्वा॑भ्यो गृह्णात्यपेन्द्र
 द्विष॒तो म॒न् इत्या॑ह भ्रातृ॑व्यापनुत्यै प्रा॒णाय॑ त्वापा॒नाय॑ त्वेत्या॑ह
 प्रा॒णाने॒व यज॑माने दधाति॒ तस्मै॑ त्वा प्र॒जाप॑तये विभू॒दात्रे॒
 ज्योति॑ष्मते॒ ज्योति॑ष्मन्तं जुहोमि (२७)

इत्या॑ह प्र॒जाप॑तिः सर्वा॑ दे॒वताः॑ सर्वा॑भ्य ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यो
 जुहो॑त्याज्यग्र॒हं गृ॑ह्णीयात्तेज॑स्कामस्य तेजो॒ वा आज्यं॑ तेज॒स्व्ये॒व
 भ॑वति सोमग्र॒हं गृ॑ह्णीयाद्ब्रह्मवर्च॑सकामस्य ब्रह्मवर्च॑सं वै सोमो॑
 ब्रह्मवर्च॑स्ये॒व भ॑वति दधिग्र॒हं गृ॑ह्णीयात्पशु॑काम॒स्योर्ग्वै दध्यूर्क्प॑शव॑
 ऊ॒र्जैवा॑स्मा॒ ऊ॒र्जं प॑शूनव॑ रुन्धे॥ (२८)

उ॒प॒या॒मगृ॑हीतो जुहोमि त्रिच॑त्वारि॑शच्च॥ [९]

त्वे ऋ॒तुम॑पि वृ॒ञ्जन्ति॒ विश्वे॒ द्विर्य॑दे॒ते त्रि॑र्भव॒न्त्यूमाः॑। स्वा॒दोः
 स्वा॒दी॒यः स्वा॒दुना॑ सृ॒जा॒ सम॑तं ऊ॒ षु मधु॒ मधु॑ना॒भि यो॑धि।
 उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि प्र॒जाप॑तये त्वा॒ जुष्टं॑ गृह्णाम्येष ते योनिः
 प्र॒जाप॑तये त्वा। प्रा॒णग्र॑हान्गृह्णात्येता॒वद्वा अ॑स्ति याव॑दे॒ते ग्र॑हाः
 स्तोमा॑श्छन्दा॑सि पृ॒ष्ठानि॒ दिशो॑ याव॑दे॒वास्ति॒ तत् (२९)

अव॑ रुन्धे ज्ये॒ष्ठा वा ए॒तान्ब्रा॑ह्म॒णाः पु॒रा वि॒द्वाम॑क्र॒न्तस्मा॑त्तेषा॒ ५
 सर्वा॑ दिशोऽभिजि॑ता अभू॒वन् यस्यै॑ते गृह्यन्ते ज्ये॒ष्ठ्यमे॒व ग॑च्छत्य॒भि

दिशो जयति पञ्च गृह्यन्ते पञ्च दिशः सर्वास्वेव दिक्ष्वध्रुवन्ति नवनव
गृह्यन्ते नव वै पुरुषे प्राणाः प्राणानेव यजमानेषु दधति प्रायणीये
चोदयनीये च गृह्यन्ते प्राणा वै प्राणग्रहाः (३०)

प्राणैरेव प्रयन्ति प्राणैरुद्यन्ति दशमेऽहं गृह्यन्ते प्राणा वै
प्राणग्रहाः प्राणेभ्यः खलु वा एतत्प्रजा यन्ति यद्वामदेव्यं योनेश्च्यवते
दशमेऽहं न्वामदेव्यं योनेश्च्यवते यदशमेऽहं गृह्यन्ते प्राणेभ्य एव
तत्प्रजा न यन्ति॥ (३१)

तत्प्राणग्रहाः सप्तत्रिंशच्च॥ [१०]

प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसम्। हव्या नो
वक्षदानुषक्। अयमुष्य प्र देवयुरहोता यज्ञाय नीयते। रथो
न योरभीवृतो घृणीवाश्चेतति त्मना। अयमग्निरुरुष्यत्यमृतादिव
जन्मनः। सहस्रश्चित्सर्हीयां देवो जीवातवे कृतः। इडायास्त्वा
पदे वयं नाभा पृथिव्या अधि। जातवेदो नि धीमह्यग्रे हव्याय
वोढवे। (३२)

अग्रे विश्वेभिः स्वनीक देवैरूर्णावन्तं प्रथमः सीद योनिम्।
कुलायिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु।
सीद होतः स्व उ लोके चिकित्वान्त्सादया यज्ञं सुकृतस्य
योनी। देवावीर्देवान् हविषा यज्ञास्यग्रे बृहद्यजमाने वयो धाः।
नि होता होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवा असदथ्सुदक्षः।
अदध्यव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रं भुरः शुचिंजिह्वो अग्निः। त्वं

दूतस्त्वम् (३३)

उ नः पुरस्पास्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता। अग्रे तोकस्य
नस्तने तनूनामप्रयुच्छन्दीर्घद्वोधि गोपाः। अभि त्वा देव
सवितरीशानं वार्याणाम्। सदावन्भागमीमहे। मही द्यौः पृथिवी
च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम्। पिपृतां नो भरीमभिः। त्वामग्रे
पुष्करादध्यथर्वा निरमन्थत। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः। तमु (३४)

त्वा दध्यङ्घ्रिः पुत्र ईधे अथर्वणः। वृत्रहणं पुरन्दरम्। तमु
त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहन्तमम्। धनंजयं रणेरणे। उत
ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निर्वृत्रहाजनि। धनंजयो रणेरणे। आ यं हस्ते
न खादिनं शिशुं जातं न बिभ्रति। विशामग्निं स्वध्वरम्। प्र देवं
देववीतये भरता वसुवित्तमम्। आ स्वे योनौ नि षीदतु। आ (३५)

जातं जातवेदसि प्रियं शिशीतातिथिम्। स्योन
आ गृहपतिम्। अग्निनाऽग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा।
हव्यवाङ्मुह्यस्यः। त्वं ह्यग्रे अग्निना विप्रो विप्रेण सन्थसता।
सखा सख्या समिध्यसे। तं मर्जयन्त सुक्रतुं पुरोयावानमाजिषु।
स्वेषु क्षयेषु वाजिनम्। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि
प्रथमान्यासन्। ते ह नाकं महिमानः सचन्ते यत्र पूर्वे साध्याः
सन्ति देवाः (३६) वोढवे दूतस्त्वन्तमुं सीदत्वा यत्र चत्वारि च॥ [११]

GitHub: <http://stotrasamhita.github.io> | <http://github.com/stotrasamhita>

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>